

Prof. Hubert Kwieciński
Kierownik Katedry i Kliniki

Barbara Emeryk-Szajewska
Hubert Kwieciński

Katedra i Klinika Neurologii

*nazwa Kliniki w 2008 r.,
pierwsza nazwa – Katedra i Klinika Chorób
Nerwowych Uniwersytetu Warszawskiego*

Prehistoria Kliniki

Pierwsza **Katedra i Klinika Chorób Nerwowych Uniwersytetu Warszawskiego** została powołana do życia w końcu 1920 r. Jednak już wcześniej istniała neurologia warszawska, która była znana i ceniona w medycynie europejskiej. Przed utworzeniem Kliniki władze odrodzonego Uniwersytetu Warszawskiego skierowały zapytania i wstępne zaproszenia do trzech potencjalnych kandydatów na stanowisko Kierownika tej Kliniki, byli to wybitni neurologi: dr Edward Flatau (Warszawa), dr Józef Babiński (Paryż) oraz prof. Kazimierz Orzechowski (Lwów).

Za jednego z twórców polskiej szkoły neurologicznej należy uznać **Edwarda Flatau'a** (ryc. 1). Urodził się w Płocku w roku 1868, zmarł w 1932 r. w Warszawie. Ukończył w 1892 r. Wydział Lekarski w Moskwie *cum eximia laude*, stykając się w tym czasie z neurologami i psychiatrami tej miary, co A.J. Koźewnikow i S.S. Korsakow. Kontynuował przez 6 lat studia w Berlinie, współpracując w dziedzinie anatomii – w pracowni W. von Waldeyera – z Jacobsohnem, a prócz tego z H. Oppenheimem, A. Goldscheiderem i innymi czołowymi lekarzami niemieckimi. Jednocześnie pracował w klinice znanego psychiatry i neurologa E. Mendla. W 1894 r., w wieku 26 lat opublikował w języku niemieckim niezwykle cenny *Atlas mózgu ludzkiego i przebiegu włókna*, przetłumaczony na język polski, rosyjski, francuski i angielski. W 1897 r. ukazała się jego chyba najbardziej znana praca, w której opisał prawo ekscentrycznego ułożenia długich włókien w rdzeniu kręgowym, zwane w literaturze prawem Flatau'a. Zajmował się też neuropatologią, badaniami doświadczalnymi i klinicznymi. Po powrocie do Warszawy w 1899 r. pracował początkowo jako konsultant neurolog,

Ryc. 1.
Prof. Edward Flatau

Ryc. 2.
Prof. Samuel Goldflam

a od roku 1904 jako Ordynator Oddziału Neurologicznego Szpitala Starozakonných na Czystem. Jednocześnie zorganizował pracownię mikroskopową, początkowo we własnym mieszkaniu, a od roku 1913 w Warszawskim Towarzystwie Naukowym, przekształcając ją w Pracownię Neurobiologiczną Instytutu im. Marcelego Nenckiego. Łączył więc pracę kliniczną z badaniami histopatologicznymi. Otaczał go liczny zespół neurologów, tworzących pierwszą warszawską szkołę neurologiczną. Wywodzą się z niej znakomici neuropatolodzy: Maurycy Bornsztajn, Jan Koelichen, Władysław Sterling, Natalia Zylberlast-Zandowa, Józef Handelsman, Eufemiusz Herman i inni. Drugą ważną dla rozwoju neurologii polskiej postacią był **Samuel Goldflam** (ryc. 2). Urodził się w 1852 r. w Warszawie, gdzie w 1875 r. ukończył Wydział Lekarski; studia uzupełniał za granicą, w uniwersytecie berlińskim u K.F. Westphala, a potem w Paryżu u J.M. Charcota na paryskiej Sorbonie. Przez całe życie zawodowe był lekarzem wolnopraktykującym. Początkowo pracował w klinice chorób wewnętrznych u słynnego prof. Lamblla (autora opisu choroby pasożytniczej, zwanej od jego nazwiska lambliazą), potem przez 40 lat prowadził własną bezpłatną poliklinikę dla osób niezamożnych przy ul. Granicznej 10, a przez ostatnie 10 lat był wolontariuszem u E. Flatau'a w Szpitalu na Czystem. Był jednym z klasyków neurologii światowej, a zwłaszcza polskiej. Zajmował się kliniką i histopatologią. Znanym jest przede wszystkim z prac nad miastenią (choroba Erba-Goldflama), w tym opisu w 1902 r. objawu apokamnozy, a także z prac nad porażeniem okresowym

i pierwszym opisem w tej chorobie wodniczek we włóknach mięśniowych. Opublikował wiele prac poświęconych semiologii odruchów, zwłaszcza odruchu Rossolimo; opisał przebieg łuku odruchowego dla tego odruchu i wykazał jego podstawowe znaczenie we wczesnej diagnostyce stwardnienia rozsianego. W światowej literaturze znany jest objaw Goldflama, ważny w klinicznej diagnostyce chorób nerek, znane są też jego prace nad etiopatogenezą chromania przestankowego. Goldflam był też zasłużonym działaczem społecznym, m.in. współpracował ze swoim przyjacielem Januszem Korczakiem nad utworzeniem Domu Sierot przy ul. Krochmalnej, zakładu „Zofiówka” w Otwocku, szpitala dla dzieci im. Bersonów i Baumanów w Warszawie. Był założycielem i pierwszym prezesem Warszawskiego Towarzystwa Neurologicznego. Zmarł w Warszawie w 1932 r.

Szczególną postacią w polskiej neurologii jest **Joseph Jules François Félix Babin-ski**, czyli **dr Józef Babiński** (ryc. 3). Urodził się w 1857 r. w Paryżu w rodzinie polskich emigrantów. Ma trwałe miejsce w historii medycyny i neurologii jako wybitny neurolog francuski polskiego pochodzenia. Babiński uważał zawsze Polskę za swoją drugą ojczyznę, której, jak twierdził, zawdzięczał „swoją duszę”. Po ukończeniu

studiów i odbyciu niezbędnego szkolenia rozpoczął pracę w klinice neurologicznej, kierowanej przez światowej sławy lekarza profesora J.M. Charcota. W 1884 r. Babiński został pierwszym asystentem (czyli „szefem kliniki”) prof. Charcota w słynnej klinice mieszczącej się w szpitalu Salpêtrière w Paryżu. Profesor Charcot utworzył tam pierwszą na świecie odrębną Katedrę i Klinikę Neurologii i dlatego powszechnie uważany jest za „ojca nowożytnej neurologii”. W 1890 r. Babiński przeniósł się do szpitala de la Pitié w Paryżu, gdzie objął kierownictwo dużego (100 łóżek) oddziału neurologicznego. 22 lutego 1896 r. opublikował swoje największe odkrycie naukowe: opis wyprostnego odruchu paluchowego, czyli opis objawu Babińskiego. Objaw Babińskiego uważany jest do dzisiaj w literaturze światowej za jedno z największych odkryć w historii neurologii klinicznej. Oryginalny jego opis był niezwykle zwięzły, został zawarty w zaledwie 28 wierszach druku. Objaw ten stał się powszechnie znany i respektowany jeszcze za życia Babińskiego. W 1913 r. Babiński został zgłoszony przez Uniwersytet Lwowski jako kandydat do Nagrody Nobla. W 1925 r. Babińskiemu przyznano tytuł honorowego profesora w Uniwersytecie w Wilnie. Babiński bez wątpienia ma olbrzymie zasługi dla rozwoju warszawskiej i polskiej neurologii. Utrzymywał bardzo ścisłą współpracę z polskimi neurologami i naukowcami, w okresie kiedy Polska nie istniała jako państwo. Przewodniczył Zjazdowi Neurologów Polskich w Warszawie w 1909 r., zorganizował także zjazd polskich i francuskich lekarzy w Warszawie w 1922 r. Należał do grona założycieli, a następnie pracował w Komitecie redakcyjnym czasopisma „Neurologia Polska”. Dzięki Babińskiemu wielu polskich neurologów miało możliwość bezpośredniej interakcji ze słynną paryską szkołą neurologiczną, a sprawozdania z posiedzeń Warszawskiego Towarzystwa Neurologicznego ukazywały się w czasopiśmie „*Revue Neurologique*”. Miał olbrzymi wpływ na ówczesną polską szkołę neurologiczną, Profesor Kazimierz Orzechowski napisał, że spotkał się z nim zaledwie raz w życiu, ale zawsze uważał się za jego ucznia. Babiński zmarł w 1932 r. i został pochowany na polskim cmentarzu (z czasów wielkiej emigracji) w Montmorency pod Paryżem. W 2000 r. z inicjatywy prof. Jana van Gijna i prof. Huberta Kwiecińskiego oraz dzięki pomocy finansowej Europejskiego Towarzystwa Neurologicznego (ENS) i Francuskiego Towarzystwa Neurologicznego (SFN) rodzinny grób Babińskiego został odrestaurowany.

Z innych znakomitych neurologów warszawskich tego okresu należy wymienić Stanisława Orłowskiego, ordynatora Szpitala Ewangelickiego w Warszawie, autora podręcznika *Choroby nerwów obwodowych*, Stefana Pieńkowskiego, późniejszego Kierownika Kliniki Neurologiczno-Psychiatrycznej w Krakowie w okresie międzywojennym, któremu zawdzięczamy opis symptomatologii nagminnego śpiączkowego zapalenia mózgu (urodził się w Warszawie w roku 1866, zginął rozstrzelany 9 kwietnia 1940 r. w Lesie Katyńskim, a z pobytu w Kozielsku zostały odnalezione jego pamiątki). Trzeba też wspomnieć Henryka Higiera, autora ponad 250 publikacji neurologicznych (urodzony w Warszawie w 1866 r., zginął w getcie warszawskim w 1942 r.), a przede wszystkim prof. Józefa Brudzińskiego neurologa i pedia-

Ryc. 3.
Prof. Józef Babiński

*Ryc. 4. Prof. Kazimierz Orzechowski.
Pierwszy Kierownik Kliniki
w latach 1920-1942*

trę, pierwszego Rektora Uniwersytetu Warszawskiego (1915 r.).

Na tle tak bogatego i wszechstronnego życia neurologicznego w Warszawie utworzono w 1920 r. **Katedrę i Klinikę Chorób Nerwowych** odrodzonego Uniwersytetu Warszawskiego. Jej pierwszym Kierownikiem został profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Lwowskiego – **Kazimierz Orzechowski** (ryc. 4), który uważany jest również za twórcę drugiej obok Flatau'a warszawskiej szkoły neurologicznej. Kazimierz Orzechowski urodził się w Przemyślu w 1878 r., dyplom doktora wszech nauk lekarskich uzyskał w 1902 r. we Lwowie. Następnie (1903-1909) pracował w uniwersytecie w Wiedniu u Juliusa Wagnera-Jauregga, laureata nagrody Nobla, w klinice u prof. Neissera, w Instytucie Neurologicznym u prof. Obersteinera. Po powrocie do kraju pracował, jako docent (1910-1915), p.o. Kierownika Kliniki

(1915-1919), a potem profesor przy Katedrze Neurologicznej Uniwersytetu Lwowskiego (1919-1920). W okresie pracy we Lwowie w 1910 r. habilitował się w dziedzinie neuropatologii i stworzył pracownię badań anatomiczno-histologicznych ośrodkowego układu nerwowego. W okresie lwowskim jako pierwszy opisał „objaw porażny w miotonii” (1909 r.), czyli przejściowe osłabienie mięśni u chorych z miotonią wrodzoną. Zwrócił też uwagę na objawy pseudomiotoniczne spotykane w tężyczce. Po przyjeździe do Warszawy w 1920 r. zorganizował od podstaw Klinikę Neurologiczną. Mieściła się ona w IV pawilonie Szpitala Dzieciątka Jezus przy ul. Nowogrodzkiej, zajmując cały osobny budynek. Klinika składała się z 4 dużych wieloosobowych sal, 8 pokoiów dwuosobowych, 4 pokoiów badań, biblioteki, gabinetów profesora i asystentów, pomieszczeń administracyjnych i gospodarczych oraz w późniejszym okresie kilku zorganizowanych przez prof. Orzechowskiego pracowni naukowych. Były to pracownie: chemiczno-mikroskopowa, mikrofotograficzna i histopatologiczna. Klinika nie miała własnej sali wykładowej i korzystała z sali II Kliniki Chorób Wewnętrznych, dysponowała też ambulatoriami mieszczącymi się poza Kliniką, ale w obrębie szpitala. W listopadzie 1935 r. wraz z Jerzym Choróbskim prof. Orzechowski zorganizował przy Klinice Neurologicznej pierwszy w Polsce przykliniczny Oddział Neurochirurgii, który mieścił się w gmachu Instytutu Chirurgii Urazowej. Profesor Orzechowski zgromadził wokół siebie wielu neurologów, znakomitych klinicystów, którzy wspólnie z nim stworzyli drugą poza oddziałem E. Flatau'a warszawską szkołę neurologiczną znaną z działalności klinicznej i naukowej; wielu z nich objęło potem samodzielne placówki. Początkowo pracował jedynie z Janną Morawiecką, w późniejszym (w okresie powojennym) ordynatorem Oddziału Neurologicznego szpitala przy ul. Kasprzaka, po roku etaty w Klinice otrzymali Zygmunt Messing, Witold Krzemiński i Łucja Freyówna. Po kilku latach zespół składał się z 22 etatowych pracowników naukowych i licznych wolontariuszy. Z najwybitniejszych wymienić należy Adama Opalskiego, klinicystę i neuropatologa, późniejszego Kierownika Kliniki (po śmierci prof. Orzechowskiego), Jerzego Choróbskiego, starszego asystenta, od 1935 r. Kierownika Oddziału Neurochirurgii, po wojnie Kie-

rownika Katedry i Kliniki Neurochirurgicznej Uniwersytetu i Akademii Medycznej w Warszawie. Jako starszy asystent pracował też w Klinice Władysław Jakimowicz (1931-1935), po wojnie profesor i Kierownik Katedry i Kliniki Neurologicznej w Gdańsku, a potem w Krakowie oraz Zygmunt Waław Kuligowski (od roku 1929), po wojnie profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, a potem dyrektor Instytutu Psychoneurologicznego w Warszawie. Podczas wojny i po wojnie do roku 1949 pracował również w Klinice Anatol Dowżenko, który habilitował się w roku 1949, a rok później objął kierownictwo Kliniki Neurologicznej w Poznaniu. Od 1932 r. do wybuchu wojny asystentem w Klinice była Zofia Majewska, która w 1939 r. została przez władze niemieckie przeniesiona do Szpitala Starozakonnych na Czystem. Po wydostaniu się z getta w 1943 r. przetrwała wojnę w Warszawie i po powstaniu warszawskim została wywieziona do obozu w Berlinie. Po wojnie pracowała początkowo w Klinice w Lublinie, a od roku 1946 w Klinice Neurologicznej w Gdańsku, której od roku 1951 była wieloletnim Kierownikiem. Profesor Zofia Majewska uważana jest za twórcę polskiej neuropedii. W Klinice w latach 1926-1928 pracował też Ignacy Sznajderman, doskonały klinicysta, zajmujący się kazuistyką neurologiczną i przedstawiający wiele własnych przypadków i obserwacji na posiedzeniach Warszawskiego Towarzystwa Neurologicznego, którego był czynnym członkiem; zginął podczas wojny wywieziony wraz z jednym z synów na przełomie lipca i sierpnia roku 1942 z warszawskiego getta do obozu zagłady w Treblince. Działalność naukowa pierwszej Kliniki była bardzo bogata: co roku ukazywało się w piśmiennictwie krajowym i zagranicznym wiele doskonałych prac, stanowiących podwaliny neurologii polskiej. Orzechowski opublikował ponad 70 prac, w tym przeszło 20 w piśmiennictwie zagranicznym. Wsławił się badaniami nad nerwiakowatością Recklinghausena i stwardnieniem guzowatym Bourneville'a, wykazując ich wspólne pochodzenie. W pracy *O niedowładzie mięśni międzykostnych* (1920 r.) opisał objawy kliniczne charakterystyczne dla uszkodzenia nerwu łokciowego, w tym znany w klasycznej neurologii objaw Orzechowskiego. W pracy *O ataksji dysmetrycznej oczu* (1927 r.) na podstawie własnych spostrzeżeń próbował wykazać, że przyczyną tego zespołu jest uszkodzenie połączeń między mózdzkiem a jądrami nerwów gałkoruchowych. Wartościowe są też jego prace nad płasawicą, nagminnym zapaleniem mózgu, zespołami parkinsonowskimi i miokloniami. Przedmiotem jego zainteresowań były także objawy wegetatywne i endokrynne w chorobach układu nerwowego. Pierwszy wprowadził do leczenia pozapalnych zmian oponi otwartą czaszką (1929 r.). Opisał też wspólnie z Józefem Skłodowskim szczególną postać zwyrodnienia wątrobowo-soczewkowatego – *degeneratio hepatolenticularis nigra* (1927 r.). Zajmował się również chorobami mięśni, należy tu wymienić pracę *Studia kliniczne z zakresu chorób mięśniowych* i liczne prace kazuistyczne. Z Kliniki Neurologicznej wychodziło w tym okresie wiele prac jego współpracowników. Łucja Freyówna opisała w 1923 r. zespół objawów nerwu małżowinowo-skroniowego (tzw. zespół łez krokodyli), znany do dzisiaj w literaturze światowej jako zespół Frey; Jej prace nad topografią pnia mózgu wniosły nowe dane w zakresie korelacji kliniczno-anatomicznych (1925 r.). Wspólnie z prof. Orzechowskim przeprowadziła obszerne badania neuropatologiczne w stwardnieniu zanikowym bocznym (SLA) wykazując, że w chorobie tej zmiany dotyczą nie tylko rdzenia kręgowego, ale całej istoty szarej, zwłaszcza kory mózgowej, warstw V i VI. Wojna przerwała jej prace, zginęła w ro-

dzinnym Lwowie w 1943 r. z rąk hitlerowców. Z innych prac Kliniki należy wymienić prace Stefana Leśniowskiego: opis dyssynergii mózdkowej mioklonicznej Hunta, zaniku oliwkowo-mózdkowego, narkolepsji i innych zespołów. Jerzy Jarzyski był autorem prac nad ruchowymi zaburzeniami ocznymi w uszkodzeniach mózgu. Stanisław Mackiewicz zajmował się nowotworami rdzenia kręgowego oraz półpaścem twarzy w guzach przysadki mózgowej. Do najważniejszych prac trzeba zaliczyć prace Adama Opalskiego z dziedziny neuropatologii ośrodkowego układu nerwowego, które zostaną omówione w poświęconej mu części historii Kliniki Neurologicznej. Przed wojną w Klinice przeprowadzono pięć przewodów habilitacyjnych: Jana Tarkowskiego (1926 r.), Stefana Kazimierza Pieńkowskiego (1926 r.), Maksymiliana Rosego (1928 r.), Władysława Sterlinga (1932 r.) i Adama Opalskiego (1935 r.).

W roku 1934 po śmierci Edwarda Flatau'a profesor Orzechowski objął kierownictwo Zakładu Neurobiologii Instytutu Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego w Warszawie, w którym rozwijał prace neuropatologiczne. Profesor Orzechowski był w latach 1929-1930 dziekanem Wydziału Lekarskiego UW, od roku 1930 członkiem Polskiej Akademii Umiejętności (PAU), a od 1933 r. członkiem zwyczajnym Warszawskiego Towarzystwa Naukowego (TNW). Był też przez wiele lat prezesem Polskiego Towarzystwa Neurologicznego, członkiem wielu towarzystw neurologicznych: Towarzystwa Neurologicznego i Psychiatrycznego w Paryżu, Towarzystwa Neurologicznego w Wiedniu, Towarzystwa Neurologicznego Estońskiego w Tartu, Towarzystwa Neurologów Niemieckich. Zmarł nagle z powodu zawału serca w 1942 r. w Warszawie.

Okres II wojny światowej (1939-1945)

Dzieje Kliniki Neurologicznej podczas wojny były bardzo burzliwe: w tym okresie musiano się kilkakrotnie przeprowadzać, w tym 2 razy poza Warszawę, do Milanówka i Pruszkowa. Po bombardowaniu Szpitala Dzieciątka Jezus 25 września 1939 r. zaistniała konieczność pierwszej ewakuacji Kliniki do budynku Izby Skarbowej przy ul. Lindleya 14. Trzeba było zrobić to natychmiast, własnymi siłami, mając do dyspozycji tylko nosze i własne ręce. Jednocześnie okazało się, że natychmiast trzeba zabezpieczyć przed okupantem Skarb Narodowy znajdujący się w budynku Izby Skarbowej, składający się z wielu kilogramów złota i biżuterii o olbrzymiej wartości. W ratowaniu i zabezpieczaniu tego Skarbu Narodowego uczestniczyli pracownicy Kliniki Neurologicznej, głównie Helena Kistelska. Po kilkunastu dniach zdecydowano o powrocie Kliniki Neurologicznej do jej stałej siedziby – czwartego pawilonu Szpitala Dzieciątka Jezus, gdzie pozostawała aż do 1944 r., do wybuchu powstania warszawskiego.

W tym czasie skład osobowy Kliniki zmienił się: doc. Adam Opalski został przeniesiony przez władze niemieckie do Szpitala Świętego Ducha, a potem do Szpitala Przemienienia Pańskiego jako ordynator. Razem z nim przeszła tam Helena Kistelska; jednocześnie w Szpitalu Świętego Ducha jako wolontariuszka podjęła pracę Wanda Makuch, która pracowała tam aż do początku powstania warszawskiego.

Na podstawie zarządzenia władz okupacyjnych z 8 grudnia 1939 r. usunięto z kliniki i szpitala, a więc i z Kliniki Neurologicznej, pracowników żydowskiego pochodzenia. W tym czasie, już od 1940 r., zorganizowano w Warszawie tajne nauczanie studentów medycyny, w którym brali udział lekarze Kliniki Neurologicznej m.in. Helena Kistelska i Wanda Makuch w Szkole Zaorskiego i Uniwersytecie Ziem Zachodnich. W 1942 r. nagle zmarł na zawał serca prof. K. Orzechowski, a na jego miejsce powrócił, jako p.o. Kierownika Kliniki, prof. Adam Opalski. Po upadku powstania warszawskiego jesienią 1944 r. Klinika została ewakuowana ze zniszczonej Warszawy do szpitala w Milanówku, którego dyrektorem był Tadeusz Wagner oraz częściowo do Pruszkowa. Wojska okupacyjne zezwoliły wyłącznie na wywóz sprzętu szpitalnego, natomiast nie zgodziły się pod groźbą kary śmierci na ratowanie materiałów archiwalnych, bibliotecznych, unikatowej kolekcji preparatów histopatologicznych i innych zasobów naukowych Kliniki. Zostały jednak uratowane i wywiezione dzięki odwadze i determinacji pracowników Kliniki Neurologicznej. Po pół roku pobytu w Milanówku w 1945 r. Klinika Neurologiczna znów rozpoczęła pracę w Warszawie, w ocalałym Szpitalu Dzieciątka Jezus.

Lata powojenne

Kierownikiem Katedry i Kliniki Neurologicznej w 1945 r. został **prof. Adam Opalski** (ryc. 5). Profesor Opalski urodził się w Olkuszu w 1897 r. Jego ojciec był lekarzem. Po ukończeniu szkoły podstawowej w Kielcach i filologicznego gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Warszawie odbył w latach 1917-1924 studia lekarskie w Uniwersytecie Warszawskim, uzyskując w roku 1924 dyplom doktora wszech nauk lekarskich. Rozpoczął pracę na oddziale wewnętrznym Szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie pod kierownictwem doktora Jana Bełkowskiego znakomitego klinicysty. W 1925 r. rozpoczął pracę w Warszawskiej Klinice Neurologicznej, w której pracował z niewielkimi przerwami przez 33 lata, aż do przedwczesnej emerytury. Początkowo był wolontariuszem, w latach 1927-1930 starszym asystentem, od 1930-1934 r. adiunktem. W roku 1935 habilitował się na podstawie pracy *Morfologia i patogeneza zapaleń wyściółki i gleju podwyściółkowego* i odtąd pracował jako docent przy Katedrze Neurologii, prowadząc dla studentów wykłady z anatomii układu nerwowego oraz pracując jako klinicysta i neuropatolog w stworzonej już wcześniej wspólnie z prof. Orzechowskim pracowni histopatologicznej. Miał bardzo wszechstronne przygotowanie zawodowe i naukowe: poza wspomnianym już rocznym stażem internistycznym u doktora J. Bełkowskiego, przez dwa lata już po habilitacji pracował w Uniwersyteckiej Klinice Psychiatrii w Warszawie, prowadzonej przez znanego psychiatrę prof. Jana Mazurkiewicza. Z tego okresu pochodzi kilka jego prac poświęconych

Ryc. 5.
Prof. Adam Opalski
Kierownik Kliniki
w latach 1942-1958

zespołom neurologicznym w stanach hipoglikemii, wywoływanej u chorych psychiatrycznych podczas terapii wstrząsami insulinowymi. W roku 1928/1929 przebywał jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej na rocznym stypendium naukowym w zakresie neuropatologii w Monachium, w Zakładzie Anatomii Patologicznej Mózgu prowadzonym przez prof. Waltera Spielmeyera. Po powrocie z Monachium prof. Opalski objął kierownictwo Pracowni Histopatologii Mózgu w Klinice Neurologicznej; pracownię tę zmodernizował i rozwinął, wprowadził nowe metody barwień stosowane w Monachium, założył archiwum i dokumentację badań, konieczne dla prowadzenia prac naukowych, zebrał wokół siebie zespół lekarzy, których wprowadzał w tajniki neuropatologii, a był doskonałym i zamiłowanym dydaktykiem. W roku akademickim 1932/1933 otrzymał roczne stypendium Fundacji Rockefellera i po raz drugi wyjechał do Monachium do pracowni prof. Spielmeyera, który ukierunkował jego zainteresowania badawcze i którego prof. Opalski uważał za swojego nauczyciela. Owocem tych dwóch stypendiów była nie tylko praca habilitacyjna, ale również 8 publikacji drukowanych w czasopismach niemieckich, które wprowadziły nazwisko Opalskiego do światowej neuropatologii. Po powrocie do Warszawy stale prowadził badania neuropatologiczne, korzystając z materiału klinicznego. Podczas wojny jako lekarz wojskowy brał udział w kampanii wrześniowej, a potem został internowany w obozie jeńców w Radomiu. W roku 1941 został decyzją komisarzycznego burmistrza miasta Warszawy przeniesiony na stanowisko p.o. Ordynatora Oddziału Neurologicznego Szpitala Świętego Ducha na Czystem, a wkrótce na takie samo stanowisko do Szpitala Przemienienia Pańskiego na Pradze. W roku 1942 po śmierci prof. Orzechowskiego powrócił do Kliniki Neurologicznej jako pełniący obowiązki Kierownika Kliniki i wtedy natychmiast przystąpił do tajnego nauczania studentów. Jeszcze raz musiał opuścić Klinikę, kiedy po powstaniu warszawskim w roku 1944 razem z Heleną Kistelską narażając życie, ratował mienie i dorobek naukowy Kliniki, którą musiał przenieść na pół roku pod Warszawę do Milanówka. Miesiąc po wyzwoleniu Warszawy (1945 r.) Rada Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego wybrała go na profesora nadzwyczajnego oraz Kierownika Katedry i Kliniki Neurologicznej. Od tej chwili zajął się organizacją od podstaw pracy klinicznej, dydaktyki dla studentów i lekarzy, odbudową pracowni histopatologii, która stała się ośrodkiem prac naukowych w tym okresie. Lata 1945-1949 to drugi okres niezmiernie aktywnej pracy prof. Opalskiego: prowadzi on z młodym zespołem lekarzy Klinikę, przeprowadza doktoraty i habilitacje, bierze czynny udział w zjazdach naukowych krajowych i zagranicznych, na zaproszenie Fundacji Rockefellera wyjeżdża na 5 miesięcy do Stanów Zjednoczonych, gdzie m.in. zajmuje się nową wówczas dziedziną – elektroencefalografią (EEG). Pierwszy w kraju encefalograf sprowadzony do warszawskiej Kliniki Neurologicznej był darem Fundacji Rockefellera dla prof. Opalskiego. W Klinice Neurologicznej pracuje z nim bardzo liczny zespół lekarzy. Najbliższymi współpracownikami były Helena Kistelska-Nielubowiczowa i Maria Filipowicz. W tym czasie publikuje 10 prac naukowych, w tym 3 podręczniki, działa w Polskim Towarzystwie Neurologicznym i Psychiatrycznym, jest współredaktorem czasopisma „Neurologia i Psychiatria Polska”.

W roku 1946 został członkiem rzeczywistym Warszawskiego Towarzystwa Naukowego, w 1948 – członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności, w 1952 – członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk, w roku 1954 profe-

sorem zwyczajnym. Za pracę poświęconą wczesnej kile ośrodkowego układu nerwowego otrzymał w 1951 r. państwową nagrodę naukową. W tym samym roku Amerykańska Akademia Neurologii wybrała go na członka korespondenta, a w roku 1956 Francuskie Towarzystwo Neurologiczne przyznało mu tytuł Członka Honorowego. Niestety, w okresie największej aktywności zawodowej uległ ciężkiej chorobie, udarowi mózgu, po którym nastąpiły kolejne. Profesor Opalski powraca jednak do pracy, prowadzi Klinikę, zajmuje się dydaktyką, pisze kolejne prace. Mimo ciężkiej choroby podjął się w tym czasie organizacji Zakładu Histopatologii Układu Nerwowego Polskiej Akademii Nauk, który zorganizował wspólnie z Ewą Osetowską. W Zakładzie tym, początkowo mieszczącym się w Klinice, osobiście kształcił nowych uczniów, późniejszych wybitnych neuropatologów, takich jak Mirosław Mossakowski, Maria Dąmbaska, Lech Iwanowski i inni. Pogarszający się stan zdrowia zmusza go jednak w 1958 r. w wieku 61 lat do przejścia na emeryturę. Zmarł w 1963 r. w Warszawie. Autorzy wspomnień o prof. Adamie Opalskim piszą o nim jako o człowieku głębokiej kultury, o zainteresowaniach nie tylko zawodowych, ale i humanistycznych. Był wielkim patriotą oraz człowiekiem wybitnie zdolnym i pracowitym, pełnym energii i odwagi, a ponadto życzliwym ludziom, koleżeńskim, pogodnym i pełnym radości życia. Dopiero w ostatnim okresie pod wpływem choroby (przebyty udar mózgu) odizolował się od otoczenia oraz przyjaciół i pełen żalu, a także goryczy żył w samotnieniu, mając kontakt jedynie z najbliższą rodziną. Wspomnienie o nim napisał m.in. Ludo van Bogaert, światowej sławy neurolog i neuropatolog, który znał Adama Opalskiego z czasów jego pracy u Spielmejera.

Dorobek naukowy Adama Opalskiego obejmuje jedynie 36 pozycji piśmienniczych, ale nie są to prace przyczynkarskie, a ważne i nowatorskie publikacje. Są to na ogół obszerne monografie, rozdziały podręczników lub podręczniki, prace oryginalne oparte na dużym materiale klinicznym i neuropatologicznym, przedstawiające nowe informacje i odkrywcze hipotezy naukowe. Są to zarówno prace kliniczne, jak neuropatologiczne, często poświęcone korelacom kliniczno-morfologicznym. Pierwszą ważną pracą wykonaną w pracowni Spielmejera jest studium morfologiczne zwoju Gassera w normie i patologii, często cytowane w światowej literaturze neuropatologicznej. W 1930 r. ogłosił cykl prac o zwyrodnieniu wątrobowo-soczewkowym (choroba Wilsona), opisując w tej chorobie glejowe przeroste komórki olbrzymie, nazywane do dzisiaj w neuropatologii **komórkami Opalskiego**. O jego ogromnej spostrzegawczości morfologicznej świadczy fakt, że komórki te znalazł w materiale opisanym już uprzednio przez Alzheimera i Spielmejera, którzy nie zauważyli ich obecności. Kilka lat później podjął zagadnienie powstawania komórek Alzheimera typu II w uszkodzeniach wątroby i udowodnił ich pochodzenie z astrogleju. Była to również pionierska praca. Ważną grupą prac Adama Opalskiego były prace poświęcone strukturze układu komorowego na różnych poziomach mózgowia w stanach prawidłowych, w procesie starzenia się i w różnych procesach patologicznych; jest to analiza zmian glejowych przede wszystkim w strukturach podwysięłkowych, zmian powstających szczególnie często w związku z procesami zapalnymi w tej okolicy. Kolejnym nurtem zainteresowań prof. Opalskiego stały się procesy zapalne ośrodkowego układu nerwowego, którym poświęcił kilka prac. Ważne miejsce w piśmiennictwie światowym zajmują jego prace o wążgryzcy układu nerwowego: opisuje on różne postacie odczynu tkanki nerwowej na obecność pasożyta, szcze-

gólną strukturę jego torebki i obecność u chorych z wągrzycą komórek Langhansa w płynie mózgowo-rdzeniowym, co miało istotne znaczenie diagnostyczne. Należy też wspomnieć o grupie prac poświęconych kile ośrodkowego układu nerwowego, zwłaszcza kile wczesnej i porażeniu postępującemu. Profesor Opalski zwraca uwagę na zmiany naczyniowe w przebiegu kiły, obecne obok zapalnych zmian przerozrostowych opon, na częsty obraz martwicy naczyniopochodnej, nierzadko dotyczący mózdzku. Zajmował się też chorobami naczyniowymi mózgu, w roku 1933 opisał naczyniowy naprzemienny zespół podopaszkowy z tętnicy kręgowo-rdzeniowej tylnej – znany w literaturze pod nazwą zespołu Opalskiego. Interesujące i ważne są także prace kliniczne, takie jak opis rozwoju i stadiów objawów klinicznych w niedocurkzeniu, prace z pogranicza neurologii i psychiatrii, opisy dziedzicznych zespołów ruchowych rdzeniowych ze zmiennością wewnątrzrodzinną (opracowane wspólnie z Freyówną), patofizjologia i opis przejściowych napadów porażennych w stwardnieniu rozsianym i wiele innych. Wreszcie na uwagę zasługują jego podręczniki np. *Histopatologia układu nerwowego* (1949 r.), *Choroby ośrodkowego układu nerwowego pochodzenia naczyniowego i choroby starcze* (1951 r.). Podręczniki te były w tamtym okresie podstawowym źródłem wiedzy dla klinicystów. Najbliższymi współpracownikami prof. Opalskiego byli Helena Kistelska-Nielubowiczowa, Maria Filipowicz, Wanda Makuch i Ewa Osetowska; ponadto we wczesnych latach powojennych podjęli w klinice pracę Irena Hausmanowa (późniejszy Kierownik Kliniki), Anatol Dowżenko, od roku 1949 Kierownik Kliniki Neurologicznej Uniwersytetu Poznańskiego, Władysław Jakimowicz, który pracował w Klinice już poprzednio, w roku 1946 został Kierownikiem Kliniki w Gdańsku, a potem w Krakowie. Rozpoczął też pracę Marian Strumień, który doktoryzował się w roku 1950, a w roku 1955 został mianowany docentem i pracował nieprzerwanie w Klinice aż do tragicznej śmierci w wypadku komunikacyjnym w roku 1977. Przez kilka lat pracowali też: Stanisław Włodarczyk, od 1950 r. Ordynator Oddziału Neurologicznego przy ul. Czerniakowskiej, Stefan Bogusławski, Jadwiga Wołowska, Czesław Buksowicz, Wanda Horyd, Maria Leśniewska, Irena Matuszelańska, Halina Traczyńska, Zuzanna Kraśnicka i inni. W tym czasie w latach 50. XX w. rozpoczyna pracę młode pokolenie przyszłych neurologów, które studiowało podczas wojny lub po wojnie. Są to: Maria Dowgiałło, Barbara Emeryk-Szajewska, Hanna Jędrzejowska, Zofia Kamieniecka, Jerzy Majkowski, Janina Prot, Jerzy Saper, Barbara Strońska-Kusiowa, Krystyna Szabelska, Krystyna Śnitko-Puciłowska, Krystyna Warecka, Barbara Wąsowicz, Ewa Wrońska i inni. Jak już wspomniano, najbliższymi współpracownikami prof. Opalskiego byli Helena Kistelska-Nielubowiczowa i Maria Filipowicz.

Profesor Helena Kistelska-Nielubowiczowa (ryc. 6) urodziła się w roku 1914 w Pruszkowie koło Warszawy. Szkołę średnią ukończyła w Krakowie, studia wyższe na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego, uzyskując dyplom już podczas okupacji w listopadzie 1939 r. W roku 1937 jako studentka podjęła pracę w Klinice Neurologicznej pod kierunkiem prof. K. Orzechowskiego. Podczas okupacji zatrudniona została wraz z prof. Adamem Opalskim w Szpitalu Świętego Ducha, a potem w Szpitalu Przemienienia Pańskiego, powracając razem z nim do Kliniki w roku 1942. Szczególnie należy podkreślić jej dokonania podczas wojny: 14 września roku 1939 uczestniczyła czynnie w ewakuacji Kliniki do budynku Izby Skarbowej przy ul. Lindleya 14, a jednocześnie pomagała w zabezpieczaniu i ratowa-

niu zasobów (w tym Skarbu Narodowego) i archiwów tej Izby. W roku 1944 po upadku powstania warszawskiego współuczestniczyła w ewakuacji Kliniki do Milanówka, wbrew zakazom okupanta z narażeniem życia doprowadziła do uratowania zasobów i materiałów bibliotecznych, archiwów klinicznych, unikatowej kolekcji preparatów histopatologicznych i innych. Podczas okupacji brała aktywny udział w tajnym nauczaniu studentów medycyny, prowadziła zajęcia w Szkole Zaorskiego i Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. W czasie powstania była lekarzem w powstańczym szpitalu wojskowym. Po wojnie pracowała w Klinice, była znakomitą klinicystką i dydaktykiem. W roku 1947 obroniła pracę doktorską pt. *Współtruchy*, w roku 1951 habilitowała się na podstawie pracy *O patogenezie migreny*. W tym czasie w związku z ciężką chorobą prof. Adama Opalskiego samodzielnie prowadziła Klinikę, a potem Oddział Kobiety Kliniki, zajęcia dydaktyczne i wykłady dla studentów, oraz kształciła młody zespół neurologów pracujący na jej oddziale. Wyróżniała się głęboką wiedzą kliniczną, wielką odpowiedzialnością, zdolnościami organizacyjnymi, a także odwagą głoszenia własnych poglądów, co nie było łatwe w czasach stalinowskich oraz nieskazitelną postawą moralno-etyczną. W roku 1958, kiedy prof. Opalski przeszedł na wcześniejszą emeryturę, zdecydowała się opuścić Klinikę (po 22 latach pracy) i została Ordynatorem Oddziału Neurologicznego Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej, a po 2 latach ordynatorem Oddziału Neurologicznego w Szpitalu Grochowskim przy ul. Grenadierów. W roku 1974 została Kierowniczką Kliniki Chorób Naczyniowych Układu Nerwowego w Instytucie Psychoneurologicznym i pracowała na tym stanowisku aż do emerytury, tj. do roku 1984. Zmarła 23 lutego 1997 r. Profesor Kistelska-Nielubowiczowa pozostawiła bogaty dorobek naukowy, obejmujący około 100 publikacji poświęconych migrenie, padaczce, zespołom neurologicznym w przebiegu chorób narządów wewnętrznych i chorobom naczyniowym mózgu. Część z nich powstała podczas jej pracy w Klinice. Była bez wątpienia wybitnym przedstawicielem warszawskiej szkoły neurologicznej, sama uważała się za uczennicę profesorów Orzechowskiego i Opalskiego, wykształciła wielu neurologów.

Dr hab. Maria Filipowicz (ryc. 7) urodziła się w Warszawie w 1914 r. Ukończyła studia na Wydziale Lekarskim UW, uzyskując dyplom w roku 1939. Podczas wojny pracowała w Szpitalu Przemienienia Pańskiego na Oddziale Neurochirurgii. Po wojnie podjęła pracę w Klinice Neurologicznej pod kierunkiem prof. Opalskiego i obroniła pracę doktorską pt. *Nowa odmiana zespołu Jacoda* w roku 1947. W Klinice zajmowała się prowadzeniem chorych, pracą dydaktyczną ze studentami, ale przede wszystkim pracowała w Pracowni Histopa-

Ryc. 6.
Prof. Helena Kistelska-
-Nielubowiczowa

Ryc. 7.
Doc. Maria Filipowicz

tologicznej, nabywając wkrótce dużego doświadczenia w neuropatologii. Współuczestniczyła w pracach prowadzonych w tym okresie przez prof. Opalskiego zarówno neuropatologicznych, jak i klinicznych. Odeszła z Kliniki w roku 1953 do Instytutu Psychoneurologicznego w Pruszkowie, w którym zorganizowała Pracownię Histopatologii Układu Nerwowego, której została kierownikiem. Tytuł docenta otrzymała z Ministerstwa Zdrowia w roku 1955 na podstawie pracy *Kliniczne zespoły z pnia mózgowego* – znakomitej monografii opublikowanej w roku 1954, a opracowanej jeszcze w okresie pracy z prof. Opalskim w Klinice. Była organizatorem i Ordynatorem Oddziału Neurologii Szpitala Czerniakowskiego w latach 1957-1979, do przejścia na emeryturę. Zmarła w roku 1991 w Warszawie.

Profesor Wanda Makuch-Korulska (ryc. 8) urodziła się w 1919 r. w Warszawie. Szkołę średnią ukończyła w 1938 r. w Warszawie i rozpoczęła studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego, które kontynuowała podczas okupacji w Szkole Zaorskiego. Jednocześnie pracowała jako laborantka, potem wolontariuszka w Szpitalu Świętego Ducha na internie i chirurgii. Brała udział w tajnym nauczaniu studentów i w pracy konspiracyjnej, w bohaterski sposób uczestniczyła w powstaniu warszawskim. Po wojnie została odznaczona w Londynie Orderem AK. Ponadto za udział w ratowaniu Żydów otrzymała medal Sprawiedliwy wśród Narodów Świata. W roku 1947 uzyskała dyplom lekarza, ale już od roku 1945 podjęła pracę w Klinice Neurologicznej jako asystent. Doktoryzowała się w roku 1952 na podstawie pracy *Zespoły neurologiczne w chorobie Cushinga*. Nominację na docenta neurologii otrzymała w roku 1955. W Klinice pracowała nieprzerwanie aż do emerytury w roku 1990. Pod kierunkiem prof. Opalskiego uczestniczyła w pracach neuropatologicznych, prowadziła chorych, zajmowała się dydaktyką studentów i nauczaniem lekarzy. Interesowała się stwardnieniem rozsianym i przez wiele lat prowadziła przykliniczną Poradnię Stwardnienia Rozsianego. Zmarła w Warszawie 1 kwietnia 2007 r.

Działalność Kliniki w trudnym powojennym okresie koncentrowała się przede wszystkim na zorganizowaniu pracy kliniczno-usługowej i dydaktycznej. Po otwarciu oddziałów, uruchomieniu pracowni histopatologicznej i analitycznej podjęto dyżury, konsultacje i otwarto ambulatoria przykliniczne. Liczba hospitalizowanych rocznie chorych wynosiła przeciętnie 900. Wznowione zostały ćwiczenia dla studentów, seminaria i repetytoria przedegzaminacyjne prowadzone przez asystentów, a prof. Opalski prowadził wykłady, najczęściej z demonstracją chorych. Zorganizowano Studenckie Koło Naukowe, nakręcono filmy dydaktyczne, np. demonstrujące ruchy mimowolne. Młoda grupa asystentów rozpoczęła specjalizację, w ramach kształcenia odbywały się cotygodniowe systematyczne posiedzenia kliniczne o charakterze naukowym, a ponadto cotygodniowe posiedzenia z prezentowaniem i omawianiem chorych oraz posiedzenia neuropatologiczne, podczas których wykonywano sekcje utrwalonych mózgów. Posiedzenia kliniczne były obowiązkowe, a asystenci musieli być do nich przygotowani ze znajomością odpowiedniego

Ryc. 8.
Prof. Wanda Makuch-
-Korulska

piśmiennictwa. Asystenci Kliniki czynnie uczestniczyli w posiedzeniach Polskiego Towarzystwa Neurologicznego, wygłaszając referaty i przedstawiając kazuistykę. W celach szkoleniowych delegowano pracowników Kliniki do innych ośrodków, np. do Instytutu Psychoneurologicznego (szkolenie w EEG), do Instytutu Nenckiego (szkolenie w neurofizjologii) i wielu innych. W latach 1950-1955 przeprowadzono remont i prace adaptacyjne różnych pomieszczeń Kliniki, w podziemiach urządzono pracownię EEG i rozbudowano pracownię histopatologiczną, unowocześniono sale chorych, zorganizowano bibliotekę kliniczną. Już od 1948 r. Klinika nawiązała współpracę z ośrodkami zagranicznymi. Mimo ówczesnych trudności wyjazdowych zarówno prof. Opalski, jak i część asystentów wyjeżdżała na kilka miesięcy do USA, ZSRR, Czechosłowacji, Francji i Anglii w celach szkoleniowych. Wiele pracowników uczestniczyło w naukowych zjazdach międzynarodowych. Klinikę odwiedzały delegacje naukowe, neurologi i neuropatolodzy z wielu krajów. Zaczęły ukazywać się w druku nowe prace naukowe. Oprócz przedstawianych już prac Adama Opalskiego, publikowano liczne prace kazuistyczne pisane przez asystentów. Helena Kistelska-Nielubowiczowa zajmowała się migreną i chorobami naczyniowymi mózgu, Maria Filipowicz ogłaszała prace neuropatologiczne i napisała piękną monografię o zespołach pniowych pochodzenia naczyniowego, często wykorzystywaną przez neurologów. Wanda Makuch opracowała zespoły neurologiczne obserwowane w chorobie Cushinga, a ponadto zajmowała się symptomatologią i przebiegiem stwardnienia rozsianego.

W latach 1945-1959 przeprowadzono 8 przewodów doktorskich i 4 habilitacje.

■ Doktoraty 1945-1959

1. Dr n. med. Helena Kistelska – *Współtruchy*, promotor – prof. Adam Opalski (1947 r.).
2. Dr n. med. Maria Filipowicz – *Nowa odmiana zespołu Jacoda*, promotor – prof. Adam Opalski (1947 r.).
3. Dr n. med. Irena Hausmanowa – *Porażenia obwodowe w przebiegu stwardnienia wieloogniskowego*, promotor – prof. Adam Opalski (1949 r.).
4. Dr n. med. Marian Strumień – *Pourazowe zaburzenia odruchowe* (1950 r.).
5. Dr n. med. Jerzy Szapiro – *Makropsje i mikropsje jako równoważnik napadów padaczkowych*, promotor – prof. Adam Opalski (1950 r.).
6. Dr n. med. Stefan Włodarczyk – *Rozważania nad uszkadzającym działaniem wstrząsu elektrycznego na ośrodkowy układ nerwowy ze specjalnym uwzględnieniem powikłania padaczką*, promotor – prof. Adam Opalski (1950 r.).
7. Dr n. med. Wanda Makuch – *Objawy neurologiczne w chorobie Cushinga*, promotor – prof. Adam Opalski (1952 r.).
8. Dr n. med. Maria Ojak – *Zmiany wsteczne w glejaku wielopostaciowym*, promotor – prof. Adam Opalski (1959 r.).

■ Habilitacje 1945

1. Dr hab. n. med. Władysław Jakimowicz – *Zapalenie opon odczynowe z rozpadu tkanki mózgowej Babińskiego-Gendrona*, opiekun – prof. Adam Opalski (1946 r.).

2. Dr hab. n. med. Anatol Dowżenko – *Odma czaszkowa jako czynnik drażniący mózgowie ośrodki regulacji krwi i jej wpływ na skład morfologiczny szpiku i krwi obwodowej*, opiekun – prof. Adam Opalski (1949 r.).
3. Dr hab. n. med. Irena Hausmanowa – *Niektóre zespoły neurologiczne w goścu pierwotnie przewlekłym*, opiekun – prof. Adam Opalski (1951 r.).
4. Dr hab. n. med. Helena Kistelska-Nielubowicz – *Nowy pogląd na patogenezę migreny w świetle nieopisanego dotychczas zespołu migreny rodzinnej*, opiekun – prof. Adam Opalski (1951 r.).

Lata 1958-1988

W roku 1958 Kierownikiem Katedry i Kliniki Neurologicznej została **prof. Irena Hausmanowa-Petrusewicz** (ryc. 9). Urodziła się w Warszawie w roku 1917. Po ukończeniu gimnazjum w Warszawie w 1935 r. rozpoczęła w studia na Wydziale Lekarskim UW, które ukończyła w 1941 r. we Lwowie na Uniwersytecie Jana Kazimierza. Jednocześnie studiowała psychologię oraz do roku 1941 pracowała w Zakładzie Farmakologii pod kierunkiem prof. Woltera, zajmując się toksykologią układu nerwowego. W latach 1941-1943 pracowała jako lekarz ogólny w Kirgizji. Od roku 1944 do końca wojny była w armii czynnej, w szpitalu frontowym. Po zakończeniu działań wojennych i powrocie do Warszawy Irena Hausmanowa-Petrusewicz w 1945 roku rozpoczęła pracę w Klinice Neurologicznej na stanowisku starszego asystenta. Doktoryzowała się w roku 1949 na podstawie pracy pt. *Porażenia obwodowe w przebiegu stwardnienia wieloogniskowego*, pracę habilitacyjną pt. *Niektóre zespoły neurologiczne w goścu pierwotnie przewlekłym* obroniła w roku 1951. W roku 1954 została profesorem nadzwyczajnym, w 1975 r. profesorem zwyczajnym. W roku 1958 została Kierownikiem Kliniki Neurologicznej. W latach 50. XX w. odbyła szkolenie w zakresie elektromiografii we Francji (u prof. F. Ischa) oraz w Danii (u prof. F. Buchthala), w najlepszych ośrodkach europejskich. W roku

Ryc. 9. Prof. Irena Hausmanowa-Petrusewicz
Kierownik Kliniki
w latach 1958-1988

1972-1973 przez pół roku jako *visiting profesor* pracowała w uniwersytecie w Filadelfii, w latach późniejszych w Houston w Texasie w Baylor College oraz w Columbia University w Nowym Jorku. Główną domeną jej zainteresowań stały się choroby nerwowo-mięśniowe, którym poświęciła większość swoich prac. Dorobek publikacyjny Ireny Hausmanowej-Petrusewicz jest imponujący, liczy bowiem około 400 publikacji, w tym 31 książek. Z książek na specjalną uwagę zasługuje pierwsza w kraju *Elektromiografia kliniczna* wydana w roku 1980 (II wyd. 1986 r.), wydawane wielokrotnie i zawsze unowocześniane *Choroby nerwowo-mięśniowe*, *Choroby nerwów obwodowych* i *Atlas chorób mięśni*. Ponadto prof. Irena Hausmanowa-Petrusewicz brała czynny udział w licznych zjazdach krajowych i zagranicznych, wygłaszając wykłady i przedstawiając wykonane w Kli-

nice prace naukowe. Profesor Irena Hausmanowa-Petrusewicz należała i należy do licznych towarzystw naukowych. Była prezesem Polskiego Towarzystwa Neurologicznego w latach 1974-1984, wiceprezesem Światowej Federacji Neurologicznej, członkiem założycielem Grupy Badawczej Mięśni WFN. Jest członkiem Europejskiej Federacji Towarzystw Neurologicznych, członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk, Komitetu Nauk Neurologicznych PAN, Polskiego Towarzystwa Neurofizjologii Klinicznej, założycielem Polskiego Towarzystwa Zwalczania Chorób Mięśni i przewodniczącą jego Rady Naukowej, Członkiem Honorowym 10 towarzystw zagranicznych oraz redakcji wielu prestiżowych pism neurologicznych krajowych i zagranicznych. Także członkiem Rady Naukowej Instytutu Biocybernetyki i Inżynierii Biomedycznej PAN, Centrum Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN, Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie. Jest laureatką wielu nagród naukowych. W roku 1967 otrzymała nagrodę resortową I stopnia za badania nad chorobami mięśni, w 1973 r. nagrodę zespołową I stopnia Wydziału Nauk Medycznych PAN, w 1975 r. nagrodę zespołową Sekretarza Naukowego PAN. Poza tym w 1973 r. otrzymała międzynarodowy medal im. Hansa Bergera przyznawany przez Towarzystwo EEG NRD, w 1986 r. nagrodę im. Erba-Duchenne'a, w 1993 r. nagrodę Akademii Gaetano Conte, w 1986 r. doktorat honorowy Uniwersytetu im. Pasteura w Strasburgu oraz w 1995 r. medal Uniwersytetu im. Pasteura w Strasburgu. W roku 1997 otrzymała Złoty Medal Akademii Gaetano Conte, w 2001 r. dyplom honorowy Rosyjskiej Akademii Nauk Medycznych. Została odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi (1944 r.), Krzyżem Oficerskim Odrodzenia Polski (1951 r.), Medalem X-lecia (1954 r.), Krzyżem Komandorskim RP, Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

***Profesor Irena Hausmanowa-Petrusewicz** objęła Katedrę po długotrwałej chorobie prof. Opalskiego – miała także za sobą długi okres pracy w tej Klinice. Ułatwiło to względnie szybkie unowocześnienie struktury Kliniki, jej bazy naukowej i dydaktycznej, a także dobór personelu.

Z istotnych posunięć wymienić należy stworzenie w Klinice nowych oddziałów niezbędnych w nowoczesnej neurologii: powstał Oddział Naczyniowy dla chorych z ciężkimi udarami oraz pierwszy w polskiej neurologii Oddział Intensywnej Opieki Medycznej dla osób z chorobami układu nerwowego. Oddział uzyskał pełne nowoczesne zaplecze aparaturowe. Zorganizowano Oddział Neurologii Dziecięcej kierowany początkowo przez Janinę Prot-Waldową, a później przez Barbarę Badurską. Odegrał on ogromną rolę w rozwoju neuromiologii polskiej (o czym poniżej). I wreszcie Klinika rozszerzyła się kosztem bazy zewnętrznej, otrzymując z Ministerstwa Zdrowia dom w Konstancinie. Dom ten przerobiono na ośrodek rehabilitacji ruchowej i zaburzeń mowy. Prowadziła ten ośrodek z ramienia Kliniki dr Stefania Zielińska. Równocześnie odbywało się tworzenie nowych pracowni naukowych lub rozszerzenie dotąd istniejących. Rozszerzono bazę materialną i zadania dawnej Pracowni Morfologii Ośrodkowego Układu Nerwowego, prowadzonej przez prof. Opalskiego – przejęła ją Janina Rafałowska. Dawna Pracownia Płynowa weszła w skład Pracowni Biochemii (Kierownik: Irena Niebrój-Dobosz), Pracownia Elektroencefalografii została znacznie rozszerzona (Kierownik: J. Majkowski, później J. Kowalski),

* Gwiazdkami oznaczono początek i koniec rozdziału autorstwa I. Hausmanowej-Petrusewicz.

Ryc. 10. Zespół Kliniki Neurologicznej PSK nr 1 – Warszawa, ul. Lindleya – maksymalna feminizacja.

całkowitą nowością była Pracownia Elektromiograficzna (stworzyli ją: Irena Hausmanowa-Petrusewicz, Barbara Emeryk-Szajewska, B. Wąsowicz, później A. Kopeć, K. Rowińska-Marcińska). Pracownia ta miała ściśle związki naukowe z placówkami techniki medycznej, zajmowała się także planowaniem nowego sprzętu i unowocześnianiem strony technicznej EMG (automatyzacja). Tu powstał polski ANOPS (J. Kopeć i Irena Hausmanowa-Petrusewicz). Na rycinie 10 przedstawiono część Zespołu Kliniki Neurologicznej w Szpitalu Dzieciątka Jezus.

Aktywność naukowa Kliniki wyrażała się także udziałem w sympozjach (ryc. 11).

Bardzo szybko pojawiła się Pracownia Morfologii Mięśni i Nerwów Obwodowych oraz Pracownia Radiologiczna, specjalnie na użytek Kliniki Neurologicznej. Wraz z bazą kliniczno-laboratoryjną pracowały nadal przychodnie przykliniczne, nowością była Poradnia Chorób Mięśniowych – w owym czasie nieznana nie tylko w Polsce, ale także w Europie (obecnie poradnie te zlokalizowane są prawie zawsze przy większych ośrodkach nerwowo-mięśniowych). Na rycinie 12 przedstawiono uczestników Międzynarodowego Sympozjum na temat zaniku mięśni.

W ten sposób warszawska Klinika Neurologiczna zapewniała diagnostykę i ewentualnie terapię szerokiemu wachlarzowi chorób neurologicznych oraz umożliwiała studentom zapoznanie się z nowoczesną neurologią i metodami w niej stosowanymi.

Następnym, ale co najmniej równie ważnym polem aktywności Kliniki były badania naukowe. Omawianie wyników tych badań często odbywało się na spotkaniach w bibliotece Kliniki (ryc. 13).

Ryc. 11. Międzynarodowe Sympozjum Nerwowo-Mięśniowe, Kazimierz 1972 r. **Od lewej:** Hanna Jędrzejowska, Barbara Emeryk-Szajewska, Konstanty Mrozek, Hanna Drac, Anna Kamińska.

Ryc. 12. Międzynarodowe Sympozjum na temat zaniku mięśni zorganizowane przez Klinikę Neurologii, Kazimierz 1987 r.

Ryc. 13. W bibliotece Kliniki przy ul. Banacha 1a. Rok 1983. Od lewej: Irena Hausmanowa-Petrusewicz, Barbara Ryniewicz, Halina Strugalska-Cynowska, Maria Barcikowska, Janina Rafałowska.

Ze względu na zainteresowania, kontakty naukowe, posiadaną wiedzę i potrzebę innowacji, Zespół Kliniczny skoncentrował się na patologii nerwowo-mięśniowej (ryc. 14). Była to tematyka nowa, mało znana lub wcale w Polsce nieznana, która miała uzyskać niezwykłą wagę dopiero w erze molekularnej. Przystępując do zadań z tego zakresu, należało zapewnić bazę naukową i to bardzo kosztowną oraz wyszkolony personel naukowy i naukowo-techniczny.

Na stworzenie i dostateczne zaopatrzenie bazy laboratoryjnej potrzebne były fundusze. W Polsce jeszcze nie było grantów krajowych, dostawaliśmy mierne fundusze z planów węzłowych, ale nasz ośrodek wymagał bardzo radykalnego wsparcia „od podstaw”. Była to kwestia gruntownego i bardzo kosztownego unowocześnienia. Momentem decydującym o sukcesie było zdobycie pierwszych grantów z tzw. pieniędzy zbożowych (fundusz Marii Curie-Skłodowskiej) z NIH (Narodowy Instytut Zdrowia w Bethesda). Pierwszy taki grant uzyskaliśmy w 1962 r. (delegacje NIH – w pierwszej umowie NIH reprezentowali R. Masland oraz I. Klatzo).

Powtarzane były potem granty NIH, a jeszcze później MDAA (Amerykańskie Towarzystwo Dystrofii Mięśniowej). Partnerami Kliniki ze strony amerykańskiej byli W. King Engel (NIH) i Lawrence Z. Stern Stern (MDAA). Przedmiotem wszystkich grantów były różne zagadnienia, głównie z dziedziny chorób nerwowo-mięśniowych, przeważnie dotyczące genetyki. Uzyskanie nowoczesnych warunków aparaturowych musiało iść w parze z wykształceniem nowoczesnej kadry. Stąd liczne wyjazdy pracowników Kliniki zaangażowanych naukowo – finansowane z grantów amerykańskich, częściowo przez stronę polską. Spośród wielu wyjazdów wymienić należy te, które szczególnie owocowały dalszą współpracą: Anglia (K. Mro-

Ryc. 14. Ostatnie spotkanie Zespołu Chorób Nerwowo-Mięśniowych Kliniki Neurologii, 1989 r. Od lewej: Barbara Ryniewicz, Magdalena Wysocka, Irena Hausmanowa-Petrusewicz, Barbara Bandurska, Anna Fidziańska. Stoją: Igor Klatzo (NIH-Bethesda), Mirosław Mossakowski – były stażysta Kliniki, Prezes Polskiej Akademii Nauk.

żek, M. Strugalska – miastenia doświadczalna, histochemia mięśni), Francja (Irena Hausmanowa-Petrusewicz – elektromiografia i klinika oraz I. Niebrój-Dobosz – biochemia mięśni), Belgia (Barbara Emeryk-Szajewska – miastenia, elektromiografia), Dania (Irena Hausmanowa-Petrusewicz – elektromiografia oraz H. Jędrzejowska – histopatologia mięśni), Włochy (A. Fidziańska – ultrastruktura mięśni), USA (Irena Hausmanowa-Petrusewicz – klinika i EMG oraz H. Jędrzejowska i E. Sawicka – morfologia mięśni, A. Friedman oraz Z. Jamrozik – układ pozapiramidowy, E. Szmidt – elektromiografia).

Ostatnim stypendystą w okresie kierowania Kliniką przez prof. Irenę Hausmanową-Petrusewicz był Hubert Kwieciński (pobyt w Yale University, USA) – elektrofizjologia mięśni, miotonia, kanały jonowe. Wymienione wyjazdy naukowe wtórnie zaowocowały szerokimi kontaktami naukowymi, zaproszeniami pracowników Kliniki na zjazdy, konferencje, wykłady indywidualne oraz wykładami naukowców zagranicznych w Klinice i co najważniejsze – wspólnymi publikacjami.

Dydaktyczna aktywność Kliniki dotyczyła kształcenia studentów oraz nauczania podyplomowego – kursów, prowadzenia specjalizacji, udziału w przygotowaniu podręczników. W 1967 r. ukazała się pierwsza polska monografia *Choroby mięśni*, wznawiana i unowocześniana wielokrotnie, obecnie jako *Choroby nerwowo-mięśniowe* (red. Irena Hausmanowa-Petrusewicz, autorzy – członkowie Zespołu Nerwowo-Mięśniowego) – ostatnie wydanie w 2005 r.

W omawianym okresie przeprowadzono 65 przewodów doktorskich i 14 habilitacji. Wielu z samodzielnych pracowników Kliniki uzyskało tytuły profesorskie, nie-

którzy objęli powszechnie poważane placówki naukowe, także za granicą. Wśród specjalizujących się w Klinice wymienić trzeba M. Mossakowskiego oraz H. Wiśniewskiego (wybitnych neuropatologów).

Od wczesnych lat 60. XX w. warszawska Klinika Neurologiczna brała czynny udział w życiu społeczno-naukowym: w pracach Zarządu PTN i jego sekcji, w organizacjach międzynarodowych, w redakcjach czasopism krajowych i zagranicznych oraz międzynarodowych. Irena Hausmanowa-Petrusewicz była przez trzy kadencje prezesem PTN (1974-1984), była też przez jedną kadencję wiceprezesem Światowej Federacji Neurologicznej. Jest Członkiem Honorowym 12 zagranicznych towarzystw naukowych i doktorem *honoris causa* Uniwersytetu im. Pasteura w Strasburgu (od 1986 r.).

Oceniając dany okres, należałoby podkreślić, że realizacja zamierzeń kierownictwa i całego Zespołu Kliniki była ułatwiona m.in. dzięki pokonaniu zasadniczej trudności, jaką stanowiło postanowienie Ministerstwa Zdrowia o włączeniu w Polsce klinik neurologicznych do tzw. Instytutów Głowy (1969 r. – dotyczyło to neurologii, laryngologii i okulistyki). Realizacja tego postanowienia przyniosła duże szkody, przynajmniej neurologii – warszawska Klinika była jedyną, która się oparła i nie zaakceptowała tego połączenia.

Podsumowanie osiągnięć naukowych Kliniki Neurologicznej w okresie 1958-1989

- Wyszukanie grupy wybitnych fachowców w różnych dziedzinach neurologii, zwłaszcza neuromiologii.
- Stworzenie pierwszego ośrodka neuromiologii (kadra i aparatura).
- Rozpowszechnianie wiedzy neuromiologicznej w Polsce i wprowadzanie jej do praktyki lekarskiej.
- Systematyczne opracowanie na płodach ludzkich stadiów ontogenezy mięśnia szkieletowego człowieka, morfologii, biochemii zdrowego mięśnia, jego charakterystyki funkcjonalnej – dało to podstawy do pracy klinicznej.
- Opisanie i wyjaśnienie wielu dotąd nieznanych miopatii, głównie wrodzonych, ich charakterystyka morfologiczna, biochemiczna, elektrofizjologiczna.
- Włączenie się w światowy nurt prac nad dystrofią Duchenne’a, nad dystrofiami obwodowo-kończynowymi oraz nosicielstwem dystrofii (dystrofinopatia kobiet).
- Bardzo wszechstronne opisanie zaniku rdzeniowego mięśni, mechanizmów molekularnych, jego epidemiologii, analiza nosicielstwa i próby terapii. Nowe informacje o tzw. łagodnej postaci zaniku rdzeniowego.
- Prace nad modelem doświadczalnym miastonii oraz szczegółowe opracowanie miastonii dzieci, miastonii wieku podeszłego, grasiczaków. Wprowadzenie diagnostyki i nowoczesnej terapii miastonii.
- Intensywny rozwój elektrofizjologii klinicznej, jej oryginalne zastosowanie w klinice mięśni i nerwów.

- Wprowadzenie neuromiologii polskiej w erę badań molekularnych na zasadzie partnerstwa z przodującymi placówkami zagranicznymi.
- Stworzenie mocnego związku neurologii z genetyką człowieka.

Osobisty wkład prof. Ireny Hausmanowej-Petrusewicz

- Wprowadzenie w Polsce nowoczesnej klasyfikacji chorób nerwowo-mięśniowych, ustalenie kanonu badania klinicznego i diagnostyki kompleksowej w chorobach nerwowo-mięśniowych.
- Wykazanie roli niedojrzałości lub zahamowania rozwoju w patologii mięśni.
- Udział w międzynarodowych badaniach nad dziecięcym zanikiem rdzeniowym mięśni oraz nad zanikiem Kennedy'ego. Wysunięcie hipotezy niedojrzałości obwodowego układu nerwowego w patogenezie zaniku rdzeniowego.
- Wszechstronne opracowanie na bardzo dużym materiale własnym elektromiograficznego obrazu zaniku rdzeniowego mięśni (jedyna dotąd pełna charakterystyka w literaturze światowej) oraz wykazanie wpływu płci w zaniku rdzeniowym mięśni.
- Opisanie pośredniej formy zaniku strzałkowego.
- Z zakresu patologii nerwów – znaczenie zjawiska blokowania i jego wartości diagnostycznej. Wykazanie różnicy w stopniu ujednolicenia przewodzenia impulsów między demielinizacją wrodzoną a nabytą.
- Opisanie plastyczności organizacji jednostki ruchowej i jej roli w kompensacji ubytków ruchowych.
- Wykazanie we współpracy z fizjologami udziału czynnika neurogennego w procesach tzw. miogennych (np. w dystrofii).
- Modelowanie zapisu EMG i ocena jego przydatności praktycznej.
- Udział w wprowadzeniu i upowszechnieniu automatyzacji EMG w Polsce.
- Wprowadzenie poradnictwa genetycznego do neurologii, a genetyki do pracowni naukowych i praktyki klinicznej.

W 1982 r. Wydział VI Polskiej Akademii Nauk utworzył na bazie warszawskiej kliniki neurologicznej Zespół Chorób Nerwowo-Mięśniowych pod kierunkiem prof. Ireny Hausmanowej-Petrusewicz z udziałem części pracowników Kliniki. Po przejściu prof. Hausmanowej na emeryturę zostali oni zatrudnieni w Instytucie Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN, co miało zapewnić ciągłość badań nerwowo-mięśniowych w Polsce*.

W roku 1995 w Warszawie w pięćdziesiątą rocznicę pracy profesor Ireny Hausmanowej-Petrusewicz zorganizowane zostało przez uczniów pani profesor z inicjatywy prof. W. Askanas z USA jubileuszowe międzynarodowe sympozjum poświęcone chorobom nerwowo-mięśniowym. W sympozjum tym oprócz jej uczniów wzięła udział liczna grupa znanych neuromiologów i neurologów z całego świata.

W latach 1958-1988, kiedy była Kierownikiem Kliniki, pracował w niej duży zespół lekarzy, który oczywiście zmieniał się w kolejnych latach. Dlatego podany skład

* Gwiazdkami oznaczono początek i koniec rozdziału autorstwa I. Hausmanowej-Petrusewicz.

osobowy Kliniki obejmuje zarówno lekarzy, którzy pracowali w Klinice przez te wszystkie lata, jak też tych, którzy pracowali jedynie przez kilka lat, zarówno na etatach Akademii Medycznej, jak i na szpitalnych oraz na stypendiach specjalizacyjnych.

Skład osobowy lekarzy i pracowników naukowych Katedry i Kliniki Neurologicznej w latach 1958-1988 (ryc. 15)

Waleria Askanas, Bożena Augustyniak, Barbara Badurska-Modrzycka, Maria Barcikowska, Jacek Bojakowski, Janina Borkowska, Ewa Chełmicka, Lidia Ciszewska, Krzysztof Czyżewski, Zofia Dietrich-Rap, Anna Domżał, Alina Dornbaumowa, Maria Dowgiałło, Hanna Drac, Dorota Dziewulska, Barbara Emeryk-Szajewska, Anna Fidziańska-Dolot, Danuta Filipczak, Jolanta Finowicka, Janina Fołtyn, Andrzej Friedman, Izabela Gawrońska, Alicja Górecka, Leokadia Hetnarska, Barbara Hoppe, Lech Iwanowski, Zygmunt Jamrozik, Krystyna Jezierska, Agnieszka Jędrzejewska, Hanna Jędrzejowska, Zofia Kamieniecka, Anna Kamińska, Małgorzata Kominek, Aniela Kopeć, Jerzy Kopeć, Wiesława Kossowska, Jerzy Kościelniak, Jacek Kowalski, Maria Koziak, Grażyna Krajewska, Hubert Kwieciński, Jerzy Łazarowicz,

Ryc. 15. Rok 1966. Pracownicy Kliniki Neurologicznej przed budynkiem Kliniki w PSK nr 1. **Stoją od lewej:** Anna Obuchowicz, Antoni Sanecki, Stanisław Wenerski, Halina Włodarczyk, Halina Gołębiwska, Maria Bortnowska, Irena Niebrój-Dobosz, Helena Sieleżyńska, Alicja Górecka, Marian Strumień, Zbigniew Tomankiewicz, Anna Łańcucka (niżej), Janina Fołtyn, Barbara Emeryk-Szajewska, Jerzy Saper (wyżej), Barbara Wąsowicz, Halina Strugańska-Cynowska, Irena Hausmanowa-Petrusewicz (Kierownik Kliniki), Aniela Kopeć (wyżej), Hanna Jędrzejowska, Lech Iwanowski (wyżej), Bożena Matz (niżej), Anna Fidziańska, Janina Prot (wyżej), Zofia Rap, Jan Najhof (wyżej), Wanda Garbalińska, Wanda Makuch-Korulska, Grażyna Krajewska (wyżej), Barbara Zawisza, Katarzyna Rowińska-Marcińska (wyżej), Halina Słodkowska (częściowo ukryta), Ewa Sawicka (ukryta), Elżbieta Opuchlik, Janina Rafałowska **Kłęczą:** Helena Kowalczyk, psychiatra (stażysta w Klinice), Ryszard Wasilewski, Jacek Kowalski, Barbara Badurska, Maria Mogiło, Izabella Gawrońska, Jadwiga Banaszak, Genowefa Wawrzyniak, A. Nideraus, Stanisława Krajewska.

Anna Łusakowska, Jerzy Majkowski, Wanda Makuch-Korulska, Maria Manicka, Irena Matuszelańska, Mirosław Mossakowski, Konstanty Mrozek, Irena Niebrój-Dobosz, Teresa Nowak-Michalska, Katarzyna Nowicka, Maria Ojak, Anna Pfeffer, Jarosław Pniewski, Janina Prot, Krystyna Puciłowska, Janina Rafałowska, Katarzyna Rowińska-Marcińska, Krystyna Rubach, Barbara Ryniewicz, Jerzy Saper, Ewa Sawicka, Katarzyna Sieradzan, Hanna Sobkowicz, Bogusława Stolarczyk, Barbara Stroińska-Kusiowa, Joanna Strosznajder, Halina M. Strugalska, Maria Strumień, Krystyna Szabelska, Elżbieta Szmidt-Sałkowska, Andrzej Taracha, Zbigniew Tomankiewicz, Maria Tomczyk-Kolińska, Halina Traczyńska, Małgorzata Uhrynowska, Krystyna Warecka, Ryszard Wasilewski, Henryk Wiśniewski, Jadwiga Wołowska, Ewa Wrońska, Joanna Woyciechowska, Barbara Wąsowicz, Magda Wysocka, Beata Zakrzewska-Pniewska, Stefania Zielińska.

Z tego zespołu wielu lekarzy objęło następnie samodzielne placówki: Barbara Wąsowicz została Ordynatorem Oddziału Neurologicznego w Szpitalu Wolskim, Hanna Jędrzejowska – Ordynatorem, a wkrótce Kierownikiem Kliniki Neurologicznej II Wydziału AM w Szpitalu Czerniakowskim (1979), Jerzy Majkowski – Kierownikiem Kliniki Neurologii i Epileptologii w Szpitalu im. W. Orłowskiego, Barbara Stroińska-Kusiowa (1980), a po jej przejściu na emeryturę Danuta Filipczak – Ordynatorami Oddziału Neurologicznego w Szpitalu Bródnowskim, Zbigniew Tomankiewicz – Ordynatorem Oddziału Neurologicznego Szpitala Kolejowego w Międzylesiu, Maria Barcikowska – Kierownikiem Kliniki Neurologicznej CSK MSWiA przy ul. Wołoskiej, Magda Wysocka-Bąkowska – Ordynatorem Oddziału Neurologicznego w Wołominie. Ostatnio (2006) Andrzej Friedman został Kierownikiem Kliniki Neurologicznej Wydziału Nauki o Zdrowiu AM w Szpitalu Bródnowskim. Mirosław Mossakowski (pracował w Klinice tylko podczas specjalizacji) został Dyrektorem Centrum Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN i Kierownikiem Zakładu Neuropatologii PAN, Henryk Wiśniewski (praca w Klinice podczas specjalizacji) objął stanowisko dyrektora Instytutu Badań Podstawowych w Dziedzinie Chorób Rozwojowych (Institute of Basic Research in Developmental Disabilities) na Staten Island w Nowym Jorku. Tytuły profesorskie w tym czasie otrzymali: Hanna Jędrzejowska, Barbara Stroińska-Kusiowa, Barbara Emeryk-Szajewska, Jerzy Majkowski, Anna Fidiańska-Dolot, Janina Rafałowska i Joanna Strosznajder. Wielu lekarzy z Kliniki, z różnych przyczyn wyjechało z kraju i podjęło pracę za granicą. Waleria Askanas została dyrektorem Instytutu Chorób Nerwowo-Mięśniowych w Los Angeles (USC Neuromuscular Center), Krystyna Warecka otrzymała tytuł i stanowisko profesora Kliniki Neurologicznej w Lubece, Zofia Kamieniecka została współpracownikiem profesora F. Buchthala w Kopenhadze, Hanna Sobkowicz – Kierownikiem Zakładu Neuropatologii w Uniwersytecie Wisconsin. Ponadto w późniejszych latach do USA wyjechali: Janina Prot, Ewa Chełmicka, Leokadia Hetnarska, Joanna Woyciechowska; do Kanady wyjechała Barbara Hoppe; do Anglii – Jerzy Saper i Katarzyna Sieradzan – wszyscy oni znaleźli nową pracę zgodną z ich zainteresowaniami zawodowymi i naukowymi.

W latach 1958-1992 przeprowadzono 63 doktoratów i 14 habilitacji.

Doktoraty i habilitacje w latach 1958-1988

- **Doktoraty 1958-1988** (promotorem większości doktoratów była prof. Irena Hausmanowa-Petrusewicz, przy pozostałych pracach promotorów podano po tytule prac)
1. Jerzy Saper – *Doświadczalne badania nad powstawaniem, przebiegiem i leczeniem owrzodzeń troficzných* (1958 r.).
 2. Jerzy Majkowski – *Dynamika powstawania obronnego ruchowego odruchu warunkowego u królików* (1958 r.).
 3. Krystyna Warecka – *Wpływ eufiliny, chlorpromazyny i rezerpiny na naczynia opony miękkiej kotów i królików* (1960 r.).
 4. Janina Prot – *Kliniczne zespoły neurologiczne noworodków i ich znaczenie rokownicze* (1962 r.).
 5. Hanna Sobkowicz – *Zespoły neurologiczne w zatruciu łożowem* (1963 r.).
 6. Maria Dowgiałło – *Obniżenie progu pobudliwości nerwowo-mięśniowej u zdrowych osobników* (1963 r.).
 7. Hanna Jędrzejowska – *Niektóre zagadnienia patomorfologii w postępującej dystrofii mięśniowej i tzw. miopatii późnej* (1963 r.).
 8. Wojciech Cendrowski – *Rola epidemiologicznych i genetycznych czynników w powstawaniu stwardnienia rozsianego* (1964 r.).
 9. Zbigniew Edelwejn – *Wpływ wysokiej temperatury na czynność bioelektryczną mięśni* (1964 r.).
 10. Barbara Emeryk-Szajewska – *Odczyny miasteniczne w niektórych chorobach nerwowo-mięśniowych* (1964 r.).
 11. Zofia Kamieniecka – *Zastosowanie oftalmo-dynamometrii tętnicznej w Klinice Chorób Nerwowych* (1964 r.).
 12. Eugeniusz Marks – *Klinika nowotworów przerzutowych mózgu* (1964 r.).
 13. Barbara Stroińska-Kusiowa – *Obraz radiologicznych zmian kostnych w postępującej dystrofii mięśniowej* (1964 r.).
 14. Barbara Wąsowicz – *Zmiany elektromiograficzne w neuropatii cukrzycowej* (1964 r.).
 15. Irena Niebrój-Dobosz – *Zaburzenia procesów spalań końcowych w różnych schorzeniach mięśniowych* (1965 r.).
 16. Jerzy Szewczykowski – *Przyspieszenia a krążenie mózgowe u człowieka* (1965 r.).
 17. Konstanty Mrozek – *Drogi neuronalne wyładowania padaczkowego (elektrofizjologiczne badania doświadczalne na królikach)* (1966 r.).
 18. Maria Strugańska-Cynowska – *Enzymy przemian glikogenu w dziecięcych chorobach mięśni* (1966 r.).
 19. Waleria Askanas – *Badania immunoelektroforetyczne białek w surowicy w dystrofii mięśniowej postępującej typu Duchenne’a* (1967 r.).
 20. Zofia Dietrich-Rap – *Zmiany histologiczne w mięśniu szkieletowym towarzyszące niektórym nowotworom narządów wewnętrznych* (1968 r.).
 21. Anna Fidziańska-Dolot – *Wpływ przewlekłego niedokrwienia matki na obraz ultrastruktury mięśni płodu* (1968 r.).

22. Izabela Gawrońska – *Badanie drżeń fizjologicznych i patologicznych metodą opartą na efekcie Halla* (1968 r.).
23. Leokadia Hetnarska – *Znaczenie badań aktywności kinazy kreatynowej (CPK) w surowicy krwi u chorych na postępującą dystrofię mięśniową typu Duchenne’a oraz u zdrowych członków ich rodzin* (1968 r.).
24. Janina Rafałowska – *Zmiany w ścianach naczyń krwionośnych ośrodkowego układu nerwowego w stwardnieniu bocznym zanikowym* (1968 r.).
25. Ewa Sawicka – *Obraz histopatologiczny mięśni w różnych postaciach rdzeniowego zaniku mięśni* (1968 r.).
26. Ewa Chełmicka-Kizlich – *Badania immunoelektroforetyczne w surowicy w miastonii* (1968 r.).
27. Stefania Zielińska – *Ocena czynników decydujących o kompensacji zaburzeń ruchowych u chorych po przebytych udarach mózgu* (1969 r.).
28. Piotr Gromow – *Badanie szybkości przewodzenia w nerwach obwodowych u chorych na cukrzycę* (1969 r.).
29. Ryszard Wasilewski – *Próba elektrofizjologicznej oceny mechanizmu przeciwpadaczkowego działania niektórych leków u królików* (1969 r.).
30. Barbara Badurska-Modrzycka – *Charakterystyka kliniczna i laboratoryjna miopatii wrodzonych* (1970 r.).
31. Monika Czachorowska-Wróblewska – *Zagadnienie wodniaka podtwardówkowego w przebiegu ropnego zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych u niemowląt* (1970 r.).
32. Krystyna Jezierska – *Badania nad rolą mechanizmów immunologicznych w rdzeniowym zaniku mięśni* (1970 r.).
33. Krystyna Rubach – *Analiza przypadków udarów mózgowych leczonych w Klinice Neurologii AM w Warszawie w okresie 1967-1971* (1970 r.).
34. Maria Bittner-Manicka – *Badania nad patomechanizmem napadów padaczkowych występujących w czasie snu* (1971 r.).
35. Krystyna Strelau – *Poziom immunoglobulin w surowicy w stwardnieniu rozsianym* (1971 r.).
36. Jacek Kowalski – *Wpływ uszkodzeń śródmózgowia na przebieg warunkowania i obraz EEG u kotów* (1972 r.).
37. Katarzyna Rowińska-Marcińska – *Obraz elektromiograficzny choroby Charcot-Marie-Tooth* (1972 r.).
38. Zbigniew Tomankiewicz – *Zastosowanie echoencefalografii w diagnostyce chorób naczyń mózgu* (1972 r.).
39. Stanisław J. Kopeć – *Opracowanie ultradźwiękowej metody badań mózgu za pomocą aparatury z prezentacją typu B* (1972 r.).
40. Alicja Górecka – *Izoenzymy dehydrogenazy mleczanowej w postępującej dystrofii mięśniowej oraz w doświadczalnym odnerwieniu mięśni* (1973 r.).
41. Katarzyna Nowicka – *Skład lipidów w nerwie obwodowym w przypadkach polineuropatii oraz niektórych innych schorzeń układu nerwowego* (1973 r.).
42. Joanna Lubicz-Wojciechowska – *Badania przeciwciał przeciwdrożdżycowych i przeciwmielinowych w surowicy krwi chorych na stwardnienie rozsiane, promotor – doc. W. Makuch* (1974 r.).
43. Andreas Farago – *The dynamics of EMG changes in ALS process* (1974 r.).

44. Aniela Kopeć – *Zmiany przewodzenia impulsów we włóknach ruchowych nerwów obwodowych w postępującej dystrofii mięśniowej* (1974 r.).
45. Barbara Job-Ryniewicz – *Szybkość przewodzenia we włóknach ruchowych nerwów obwodowych w niektórych chorobach układu nerwowego u dzieci* (1974 r.).
46. Maria Bałuka-Horecka – *Ocena wpływu niektórych leków naczyniowych na dynamikę zmian klinicznych i wskaźniki laboratoryjne u chorych z ostrym niedokrwieniem mózgu* (1975 r.).
47. Henryk Góralski – *Schorzenia układu nerwowego jako przyczyna inwalidztwa* (1975 r.).
48. Anna Maria Kamińska – *Wpływ odnerwienia na mięsień w procesie ontogenezy* (1979 r.).
49. Barbara Zastocka-Kawulak – *Badanie szybkości przewodzenia w nerwach obwodowych u dializowanych chorych z mocznicą* (1976 r.).
50. Hanna Drac – *Zmiany morfologiczne w nerwie łokciowym i nerwie łydkowym u osób zdrowych w różnym wieku i w chorobie Werdniga-Hoffmanna*, promotor – H. Jędrzejowska (1977 r.).
51. Hubert Kwieciński – *Miotonia doświadczalna u szczurów* (1977 r.).
52. Janina Borkowska – *Analiza kliniczna i genetyczna postępującej dystrofii mięśniowej sprzężonej z chromosomem X* (1978 r.).
53. Jolanta Finowicka-Walczyńska – *Wpływ odnerwienia na ultrastrukturę dojrzewającego włókna mięśniowego*, promotor – A. Fidziańska-Dolot (1978 r.).
54. Andrzej Friedman – *Elektrofizjologiczny wzorzec snu w chorobie Parkinsona oraz jego zmiany w czasie leczenia* (1979 r.).
55. Teresa Nowak-Michalska – *Zaburzenia transmisji nerwowo-mięśniowej w nadczynności tarczycy*, promotor – B. Emeryk-Szajewska (1979 r.).
56. Krzysztof Czyżewski – *Wpływ hydrokortyzonu na aktywność kinazy kreatynowej w surowicy krwi w niektórych chorobach mięśni* (1981 r.).
57. Maria Florek – *Poziom sprawności umysłowej pacjentów z dystrofią mięśniową postępującą typu Duchenne’a* (1981 r.).
58. Elżbieta Szmidt-Sałkowska – *Analiza zapisów EMG uzyskanych przy zastosowaniu maszyny cyfrowej „Anops” – przydatność w diagnostyce chorób nerwowo-mięśniowych* (1982 r.).
59. Jacek Bojakowski – *Przydatność badania fali F w diagnostyce wybranych chorób układu nerwowego* (1982 r.).
60. Zygmunt Tadeusz Jamrozik – *Ocena skojarzonego leczenia preparatami Orphenardin i Sinemet w chorobie Parkinsona* (1982 r.).
61. Maria Wanda Barcikowska-Litwin – *Obraz morfologiczny ogniska rozmiękania mózgu w wieku starczym*, promotor – J. Rafałowska (1984 r.).
62. Małgorzata Uhrynowska – *Badanie antygenów HLA w miastennii dziecięcej*, promotor – W. Makuch-Korulska (1984 r.).

■ **Habilitacje 1958-1988**

1. Jerzy Majkowski – *Wpływ niszczenia dróg słuchowych kota na proces uczenia się odpowiedzi na bodźce dźwiękowe*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1964 r.).

2. Jerzy Saper – *Badania doświadczalne i spostrzeżenia kliniczne dotyczące roli hormonów przysadki mózgowej i niektórych zmian hormonalnych w patologii mięśni*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1967 r.).
3. Hanna Jędrzejowska – *Badania histopatologiczne wewnątrzmięśniowych ruchomych włókien nerwowych w postępującej dystrofii mięśniowej*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1968 r.).
4. Janina Prot – *Kliniczno-genetyczne badania w dystrofii mięśniowej postępującej*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1970 r.).
5. Barbara Emeryk-Szajewska – *Obraz elektrofizjologiczny miastenii*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1972 r.).
6. Barbara Stroińska-Kuś – *Korelacja obrazu arteriograficznego tętnicy mózgowej przedniej ze stanem klinicznym w guzach mózgu*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1972 r.).
7. Konstanty Mrozek – *Czynność bioelektryczna włókna mięśniowego w fizjologii i w niektórych stanach patologicznych*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1973 r.).
8. Wanda Horyd – *Znaczenie zmian elektroencefalograficznych w okolicach skroniowych w rozpoznawaniu organicznego uszkodzenia mózgu*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1973 r.).
9. Anna Fidziańska-Dolot – *Struktura komórki mięśniowej w zapaleniu wielomięśniowym*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1974 r.).
10. Janina Rafałowska – *Wybrane problemy rozwoju i starzenia w układzie nerwowym*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1976 r.).
11. Irena Niebrój-Dobosz – *Biochemiczna charakterystyka postępującej dystrofii mięśniowej*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1981 r.).
12. Stanisław J. Kopeć – *Metoda komputerowej analizy w elektromiografii klinicznej*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1983 r.).
13. Hubert Kwieciński – *Patomechanizm miotonii oraz jej leczenie*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1987 r.).
14. Barbara Badurska-Modrzycka – *Miastenia dziecięca – analiza kliniczna i wyniki leczenia*, opiekun – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1988 r.).

W Klinice Neurologicznej powstało w tym okresie kilka nowych pracowni, umożliwiających prowadzenie kompleksowych badań chorób nerwowo-mięśniowych, a także unowocześniających diagnostykę ośrodkowego układu nerwowego.

Cała Klinika Neurologiczna mieszcząca się od początku swego istnienia w pawilonie nr 4 Szpitala Dzieciątka Jezus (PSK Nr 1) przy ul. Oczki (ryc. 16), **w roku 1986 została przeniesiona do nowego budynku (Blok D) Centralnego Szpitala Klinicznego AM przy ul. Banacha**, w którym mieści się do chwili obecnej. Była to wielka przeprowadzka, która trwała kilka tygodni, konieczne było przeniesienie nie tylko sprzętu i aparatury naukowej, ale również całej biblioteki klinicznej, archiwum i innych zasobów naukowych. Proces organizacji Kliniki w nowych warunkach, aż do momentu jej ponownego otwarcia, koordynowały dwie osoby – dr Hubert Kwieciński (adiunkt Kliniki) oraz pani Elżbieta Opuchlik (pielęgniarka oddziałowa). Oczywiście warunki lokalowe w nowym szpitalu były nieporównanie lepsze niż poprzednio. Klinika zajęła ósme piętro i część siódmego: na siódmym piętrze ulokowano gabinet Kierownika Kliniki, sekretariat, bibliotekę, archiwum, dwie sale dydak-

Ryc. 16. Lata 70. XX wieku. Przed Pawilonem PSK nr 1 stoją Hubert Kwieciński, Irena Dobosz-Niebrój, Irena Hausmanowa-Petrusewicz (Kierownik Kliniki), Anna Fidziańska-Dolot, Elżbieta Szmidt-Sałkowska, Hanna Jędrzejowska, Ewa Sawicka.

tyczne i jedną seminaryjną, kilka pracowni naukowych i gabinetów lekarskich. Na ósmym piętrze mieszczą się wszystkie oddziały neurologiczne, z 2-, 3-łózkowymi salami chorych (ogółem 83 łóżek), gabinety fizykoterapii i rehabilitacji, pracownie neurodiagnostyczne i pokoje lekarskie oraz pomieszczenia gospodarcze. Uzyskano ponadto dodatkowe pomieszczenia w Bloku E, w którym mieszczą się pracownie morfologiczne Kliniki.

Po przejściu na emeryturę w Akademii Medycznej (1988 r.) pani profesor Ireny Hausmanowej-Petrusewicz przez prawie dwa lata funkcję p.o. Kierownika Kliniki pełniła **prof. Janina Rafałowska** (ryc. 17).

Lata 1990-2007

W roku 1990 Kierownikiem Katedry i Kliniki Neurologii został **dr hab. Hubert Kwieciński** (ryc. 18), który był wówczas adiunktem Kliniki.

Ryc.17.

Prof. Janina Rafałowska
p.o. Kierownik Kliniki
w latach 1988-1990

Ryc. 18.

Prof. Hubert Kwieciński
Kierownik Kliniki
od 1990 r. – nadal

Prof. dr hab. n. med. Hubert Kwieciński urodził się w 1948 r. W 1972 r. ukończył z wyróżnieniem studia medyczne na Wydziale Lekarskim AM w Warszawie, otrzymując tzw. czerwony dyplom lekarza. Z Kliniką Neurologii związany jest od końca studiów (przynależność do studenckiego koła naukowego), w trakcie stażu podyplomowego, który odrabiał jako wolontariusz, rozpoczął pracę naukową pod kierunkiem doc. Konstantego Mroźka w pracowni elektrofizjologii mięśni Kliniki. W 1973 r. otrzymał stypendium doktorskie w Instytucie Psychoneurologicznym w Warszawie z oddelegowaniem na okres szkolenia specjalizacyjnego i realizacji przewodu doktorskiego do Kliniki Neurologii AM. W 1977 r. uzyskał stopień dr. n. med. za pracę na temat miotonii doświadczalnej u szczurów. W 1979 r. uzyskał tytuł specjalisty neurologa II stopnia. W 1988 r. uzyskał stopień dr. hab. n. med. za pracę habilitacyjną pt. *Patofizjologia miotonii i jej leczenie*. Promotorem pracy doktorskiej oraz opiekunem pracy habilitacyjnej była prof. Irena Hausmanowa-Petruśiewicz.

W latach 1980-1982 pracował w Klinice Neurologii i w Instytucie Fizjologii Uniwersytetu w Monachium jako stypendysta naukowy Fundacji Humboldta wspólnie z niemieckimi kolegami (prof. F. Lehmann-Horn oraz prof. R. Rüdel) przeprowadzili wówczas pionierskie badania biofizyczne i po raz pierwszy zmierzili w warunkach *in vitro* prądy jonowe w mięśniu szkieletowym człowieka. Badania zostały przeprowadzone w zdrowym i miotonicznym mięśniu, udowodniono w nich, że przyczyną miotonii wrodzonej jest znacznie obniżona przewodność jonowa w kanałach chlorokowych sarkolemy. Wyniki tych badań przyczyniły się po kilku latach do odkrycia tzw. genetycznych kanałopatii mięśniowych.

W latach 1988-1989 pracował naukowo w Uniwersytecie Yale (USA), będąc stypendystą Fundacji Fogarty (NIH). Z tamtego okresu pochodzą oryginalne prace dotyczące biofizyki pojedynczych kanałów sodowych oraz mechanizmu działania leków blokujących kanały jonowe. Po powrocie do kraju kontynuuje bliską współpracę naukową z zespołem prof. Louisa J. Ptacka (obecnie UCSF w San Francisco), który jest wybitnym neurologiem i neurogenetykiem reprezentującym młode pokolenie naukowców amerykańskich.

W wyniku tej współpracy zostały odkryte genetyczne kanałopatie mięśnia szkieletowego: paramiotonia i hiperkaliemiczne porażenie okresowe (kanały Na), miotonia wrodzona (kanały Cl), hipokaliemiczne porażenie okresowe (kanały Ca) oraz zespół Andersen w połączeniu z zespołem LQT-7 (kanały K). W 1990 r. na podstawie decyzji Rady Wydziału Lekarskiego AM powołany został na stanowisko Kierownika Katedry i Kliniki Neurologii, a w 1992 r. na profesora nadzwyczajnego AM.

Dotychczasowy dorobek naukowy obejmuje 280 publikacji pełnych prac oraz komunikatów naukowych o łącznym Impact Factor, IF = 404 (w tym 210 punktów za pełne publikacje) oraz 1121 cytowań wg SCI. Publikacje naukowe dotyczą następujących dziedzin: choroby nerwowo-mięśniowe, kanały jonowe, udary mózgu (jest współautorem europejskich rekomendacji udarowych), stwardnienie boczne zani-

kowe, intensywna terapia neurologiczna, śmierć mózgu, choroby neurodegeneracyjne, neurogenetyka i innych.

Profesor Kwieciński 10-krotnie otrzymywał nagrody naukowe Rektora AM w Warszawie, 3 nagrody Ministra Zdrowia, 2 nagrody naukowe międzynarodowych towarzystw naukowych (ENS i ECTRIMS). Otrzymał również Złoty Krzyż Zasługi. Jest członkiem kilku międzynarodowych towarzystw naukowych, w których sprawował ważne funkcje – wiceprezidenta European Society for Clinical Investigation (1986-1987), członka Executive Committee European Stroke Initiative (1998-2006), a od 2003 r. jest członkiem Congress Program Committee European Federation of Neurological Societies. W 1997 r. został wybrany Honorowym Członkiem Francuskiego Towarzystwa Neurologicznego, najstarszego towarzystwa neurologicznego w Europie. W 2002 r. został zagranicznym członkiem korespondentem American Neurological Association (ANA), które jest najstarszym towarzystwem neurologicznym na świecie. Jest członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Neurologicznego (PTN) od 1996 r. W latach 2000-2005 był członkiem komitetu redakcyjnego *European Neurology*, od 2002 r. jest członkiem komitetu redakcyjnego czasopisma „Neurologia i Neurochirurgia Polska”. Od 1998 r. pełni funkcję Konsultanta Krajowego w dziedzinie Neurologii. W latach 1996-1997 był członkiem zespołu doradców Marszałka Senatu RP, a w latach 1990-1993 – członkiem Senatu AM oraz przewodniczącym Senackiej Komisji ds. Dydaktyki. Ponadto aktualnie sprawuje następujące funkcje: członek rady naukowej Fundacji Nauki Polpharma, członek rady programowej POLKARD przy Ministerstwie Zdrowia, zastępca przewodniczącego Komisji ds. Wyrobów Medycznych Urzędu Rejestracji, przewodniczący zespołu eksperckiego ds. Neurologii w Agencji Ochrony Technologii Medycznych (AOTM).

W latach 90. XX w. Zespół Kliniki brał czynny udział w zjazdach i kongresach międzynarodowych (ryc. 19), a także szkolił neurologów z innych krajów (ryc. 20).

■ Doktoraty w latach 1990-2007

1. Beata Zakrzewska – *Znaczenie diagnostyczne potencjałów wywołanych z pnia mózgu w wybranych przypadkach neuropatii*, promotor – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1991 r.).
2. Dorota Dziewulska – *Reakcja astrogleju w otoczeniu zawału mózgu u ludzi w różnym wieku*, promotor – prof. J. Rafałowska (1994 r.).
3. Jarosław Pniewski – *Niedokrwienny udar mózgu u młodych ludzi*, promotor – prof. Kwieciński (1994 r.).
4. Jakub Sienkiewicz – *Zaburzenia gałkowo-ruchowe w chorobie Parkinsona*, promotor – prof. H. Kwieciński (1995 r.).
5. Anna Łusakowska – *Kliniczno-genetyczna analiza proksymalnego dziecięcego zaniku mięśni*, promotor – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1995 r.).
6. Anna Koster-Pruszczyk – *Ocena kliniczna i elektrofizjologiczna leczenia tymektomią miastenui dziecięcej*, promotor – prof. B. Emeryk-Szajewska (1998 r.).
7. Jarosław Sławek – *Zmiana wzorca dystonii u chorych z kręcem karku leczonych botuliną A*, promotor – doc. A. Friedman (1998 r.).
8. Anna Domżał-Stryga (ryc. 21 i 22) – *Ocena drogi piramidowej w obrazach rezonansu magnetycznego u chorych na stwardnienie boczne zanikowe*, promotor – prof. H. Kwieciński (2002 r.).

Ryc. 19. VII Międzynarodowy Kongres Chorób Nerwowo-Mięśniowych. Monachium, wrzesień 1990. Od lewej: Barbara Ryniewicz, Halina Strugalska, Barbara Emeryk, zagraniczny kolega, Hubert Kwieciński, Katarzyna Rowińska-Marcińska (zdjęcie pochodzi z oficjalnego przyjęcia kongresowego, przyp. red.).

9. Piotr Janik – *Neurotoksyczne działanie surowicy i płynu mózgowo-rdzeniowego u chorych na stwardnienie boczne zanikowe*, promotor – prof. H. Kwieciński (2002 r.).
10. Izabela Domitrz – *Znaczenie obecności drożnego otworu owalnego w patogenezie migreny*, promotor – doc. A. Kamińska (2004 r.).
11. Magdalena Kuźma – *Neuroprotektoryjne działanie transferazy glutalioanowej pi – aspekty molekularne i kliniczne*, promotor – prof. H. Kwieciński (2004 r.).
12. Małgorzata Gaweł – *Ocena przydatności ilościowego badania EEG w diagnostyce choroby Alzheimera i podkorowego otępienia naczyniowego*, promotor – prof. K. Rowińska-Marcińska (2004 r.).
13. Marcin Bonikowski – *Ocena skuteczności iniekcji BTX-A w leczeniu spastyczności u dzieci z mózgowym porażeniem dziecięcym*, promotor – doc. A. Friedman (2004 r.).
14. Anna Potulska – *Zaburzenia połykania w chorobie Parkinsona*, promotor – doc. A. Friedman (2006 r.).
15. Bartłomiej Szulczyk – *Zmiany plastyczne prądów jonowych Na^+ i K^+ w neuronach współczulnych gruczołowych po ich odnerwieniu*, promotor – prof. H. Kwieciński (2006 r.).
16. Dariusz Koziorowski – *Rola ferrytyny w patogenezie choroby Parkinsona*, promotor – prof. A. Friedman (2006 r.).

Ryc. 20. 16 październik 1993 r. Pożegnanie dr. Mariama Aynalema (po 5 latach pracy w Klinice). **Stoją najwyżej od lewej:** J. Kowalski, J. Mieszkowski, B. Zakrzewska-Pniewska, J. Pniewski, A. Friedman, D. Dziewulska, M. Fura, P. Gołębiwski, A. Kopeć, A. Domżał-Stryga, J. Rafałowska, B. Pilczuk, J. Kopeć. **Stoją niżej od lewej:** E. Owczarek, B. Szyluk, M. Barcikowska, M. Falacińska, K. Rowińska-Marcińska, M. Wysocka-Bąkowska, A. Pfeffer-Baczuk. **Siedzą od lewej:** H. Drac, J. Bojakowski, Martha narzeczona Aynalema, J. Gałgżka-Friedman, A. Łusakowska, M. Aynalem, J. Łusakowski, H. Kwieciński, A. Kamińska

17. Monika Nojszewska – Ocena zajęcia ośrodkowej części układu słuchowego w chorobie Parkinsona z zaburzeniami funkcji poznawczych, promotor – prof. K. Rowińska-Marcińska (2006 r.).
18. Paweł Gołębiwski – Ocena wewnątrznaczyniowego leczenia zwężenia tętnicy szyjnej wewnętrznej, promotor – prof. H. Kwieciński (2006 r.).
19. Aleksandra Nadaj-Pakleza – Miopatie wrodzone z dysproporcją typów włókien mięśniowych, promotor – prof. A. Kamińska (2007 r.).

*Ryc. 21. Wesola, maj 2002 r., po obronie doktoratu Anny Domżał-Strygi. Zespół pracowników Kliniki z przyjaciółmi. **Stoją w górnym rzędzie od lewej:** Wiesław Stryga, Maciej Stryga, Anna Kolasa, Michał Stryga, Ewa Jabłońska, Teofan Domżał, Bartłomiej Piechowski-Jóźwiak, Katarzyna Rowińska-Marcińska, Andrzej Opuchlik, Jarosław Pniewski, Piotr Janik, Beata Zakrzewska-Pniewska, Piotr Pruszczyk, Jacek Kowalski, Anna Kostera-Pruszczyk, Andrzej Friedman, Beata Szyluk, Jerzy Łusakowski, Dorota Krzeska, Anatol Mickielewicz. **Stoją w niższym rzędzie:** Hanna Drac, Maria Falacińska-Bojakowska, Ewa Dolińska, Anna Pfeffer-Baczuk, Beata Piechowska, Magdalena Kuźma, Beata Pilczuk, Barbara Zduńczyk, Barbara Silc, Małgorzata Kowalska, Hanna Mazur, Irena Kapica, Anna Łusakowska, Barbara Arcimowicz, Marianna Bąk, Barbara Ryniewicz. **Kłęczą od lewej:** Anna Domżał-Stryga, Paweł Gołębiewski, Agnieszka Kaliszek, Elżbieta Grzesiak, Izabella Domitrz, Izabela Kaczyńska, Aleksandra Podlecka, Monika Nojszewska. **Siedzą od lewej:** Anna Kamińska, Hubert Kwieciński, Krzysztof Czyżewski, Jolanta Gałzka-Friedman.*

20. Jerzy Mieszkowski – Zastosowanie przezczaszkowej ultrasonografii Dopplera w wykrywaniu drożnego otworu owalnego u chorych z niedokrwiennym udarem mózgu, promotor – prof. H. Kwieciński (2007 r.).

■ **Habilitacje w latach 1990-2008**

1. Katarzyna Rowińska-Marcińska – *Analiza czynnościowych potencjałów złożonych jednostki ruchowej, opiekun* – prof. I. Hausmanowa-Petrusewicz (1992 r.).
2. Andrzej Friedman – *Choroba Parkinsona – rola starzenia i współistnienia zespołu otępiennego, opiekun* – prof. H. Kwieciński (1995 r.).
3. Anna Maria Kamińska – *Wpływ wieku i unerwienia na przebieg regeneracji mięśnia szkieletowego szczura, opiekun* – prof. A. Fidziańska-Dolot (2001 r.).

Ponadto w tym okresie tytuły naukowe profesora otrzymali: Andrzej Friedman, Hubert Kwieciński, Katarzyna Rowińska-Marcińska i Anna Maria Kamińska.

Ryc. 22. Wesola, maj 2002, po obronie doktoratu Anny Domżał-Strygi. Lekarze płci męskiej pracujący w tradycyjnie „żeńskej” Klinice.

Historia Pracowni i Oddziałów Kliniki

Pracownia Neuropatologiczna

Pracownia Neuropatologiczna jest jedną z najstarszych pracowni Kliniki Neurologicznej. Została zorganizowana przez prof. Kazimierza Orzechowskiego w roku 1928. Obok prof. Orzechowskiego pracowali w niej Lucja Freyówna i Adam Opalski. W roku 1935 Adam Opalski po habilitacji został Kierownikiem tej Pracowni i kierował nią aż do przejścia na emeryturę w roku 1958. Prace naukowe z tego okresu zostały opisane w omówieniu dorobku naukowego profesora Opalskiego. W tym czasie w Pracowni pracowali: Maria Filipowicz (do roku 1953) i Wanda Makuch, a od roku 1950, początkowo jako laborantka, wkrótce jako początkująca uczennica w neuropatologii – Barbara Emeryk-Szajewska. W latach 1953-1954 prof. Opalski wspólnie z Ewą Osetowską stworzyli Zakład Histopatologii Układu Nerwowego PAN, który początkowo mieścił się w Klinice Neurologicznej, a po kilku latach przeniósł się do uzyskanego budynku przy ul. Dworkowej. W okresie pracy na terenie Kliniki Neurologicznej trudno jest rozgraniczyć pracę neuropatologiczną Kliniki i Zakładu: opracowywano materiał sekcyny pochodzący z Kliniki, prowadzono wspólne szkolenia i prace naukowe. Pracowali wówczas: Maria Dąmbaska, Lech Iwanowski, Zuzanna Kraśnicka, Maria Ojak, Ewa Osetowska, Tadeusz Majdecki, Tadeusz Mandubur, Mirosław Mossakowski, Henryk Wiśniewski i Krystyna Wiśniewska. W roku 1962 podjęła pracę w Pracowni neuropatologicznej Kliniki Neurologicznej Janina

Rafałowska. Po przejściu na emeryturę prof. Opalskiego w roku 1958 Kierownikiem pracowni została Ewa Osetowska, a po jej odejściu w latach 1962-1970 – Lech Iwanowski. W latach 1970-2000 Kierownikiem Pracowni była Janina Rafałowska. Pracowali wówczas: Andrzej Taracha, Agnieszka Jędrzejewska, Barbara Hoppe, Maria Barcikowska oraz Krystyna Rubach. W Pracowni wykonywano sekcje mózgów (również szkoleniowe), badania neuropatologiczne mikroskopowe w celach diagnostycznych i naukowych. Pracownia dysponuje unikatowym materiałem – muzeum utrwalonych mózgów – gromadzonym od lat dwudziestych ubiegłego stulecia, które było podstawą wielu prac naukowych. Badania naukowe koncentrowały się na określeniu obrazu morfologicznego w układzie nerwowym w chorobach naczyniowych mózgu i rdzenia, zagadnieniu starzenia się oraz zmian neuropatologicznych w chorobach degeneracyjnych układu nerwowego. Badano ponadto obraz morfologiczny rdzenia i mózgu w stwardnieniu zanikowym bocznym. Na materiale własnym opisano pierwszy w Polsce przypadek CADASIL. Po przeniesieniu się Kliniki do Szpitala przy ul. Banacha w roku 1986 Pracownia uzyskała obszerne pomieszczenia, a po kilku latach wspólnie z innymi pracowniami morfologicznymi Kliniki, własny mikroskop elektronowy. W tym czasie podjęła pracę w Pracowni dr n. med. Dorota Dziewulska, która obecnie jest Kierownikiem Pracowni Neuropatologii, będąc specjalistą w dziedzinie neurologii i neuropatologii.

Pracownia Elektroencefalograficzna i Pracownia Neurofizjologii Doświadczalnej

Pierwszy w Polsce 6-kanałowy aparat EEG zainstalowany w warszawskiej Klinice Neurologicznej w końcu 1950 r. był darem Fundacji Rockefellera dla prof. Opalskiego. W roku 1951 w Klinice utworzono Pracownię Elektroencefalografii, w której od początku jej istnienia pracował, początkowo jako laborant, Jerzy Majkowski będący wówczas studentem. Opisywali wtedy zapisy EEG Irena Hausmanowa i Marian Strumień. Od roku 1954-1975 Kierownikiem Pracowni był Jerzy Majkowski. W Pracowni EEG w różnych okresach pracowali: Irena Hausmanowa, Marian Strumień, Ryszard Wasilewski, Jacek Kowalski, Maria Bittner-Manicka, Jerzy Kopeć, Janina Prot i Stefania Zielińska. W tym czasie opublikowano około 100 prac poświęconych badaniom klinicznym EEG (w padaczkę: wprowadzono metody aktywacji EEG, oceniano dynamikę zmian, wpływ leków; w urazach czaszki i chorobach naczyniowych mózgu: oceniano dynamikę zmian EEG, możliwości lokalizacyjne EEG, wpływ leków na zapis; testowano techniki i metody odprowadzeń). Pracownia w roku 1970 była organizatorem badań nad obiektywnością metody EEG przeprowadzoną w 6 czołowych pracowniach EEG w Polsce. Wykazano duży element subiektywności w opisie i interpretacji tych samych zapisów EEG – zależny od rodzaju badanych chorych (neurologia, neurochirurgia, przychodnia). W pracowni EEG odbywały się stałe szkolenia elektroencefalografistów. Do roku 1975 wykonano 6 prac doktorskich, w późniejszych latach 2 prace. Po odejściu z Kliniki prof. Jerzego Majkowskiego Kierownikiem Pracowni został dr n. med. Ryszard Wasilewski, a od roku 1986 do chwili obecnej dr n. med. Jacek Kowalski. Pracownia wykonuje badania EEG chorych hospitalizowanych w Klinice Neurologii i innych klinikach niezabiegowych

SPCSK oraz u chorych ambulatoryjnych (poliklinika). Ponadto kontynuuje badania naukowe zainicjowane poprzednio. **Pracownia Neurofizjologii Doświadczalnej** istniała przy Klinice Neurologicznej od roku 1955 do 1975, od 1975 do 1998 była samodzielnią Pracownią przy Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym AM, po roku 1998 została przekazana do Instytutu Biologii Doświadczalnej im. Nenckiego. W roku 1955 Jerzy Majkowski rozpoczął badania elektrofizjologiczne nad procesem uczenia się u królików. Badania te wykazały istnienie elektrofizjologicznych wykładników procesu uczenia się i pamięci. Rozwinął je prof. Majkowski w Pracowni prof. H. Jaspera w Montrealu, stosując stereotaktyczną technikę implantacji elektrod do mózgu kotów i małp (mikroelektrody), a potem kontynuował w Polsce. Były to badania nad zmianami potencjałów wzrokowych i somatosensorycznych w odruchu obronnym u kotów. Wykazano (1964 r. – praca habilitacyjna) zróżnicowanie dróg słuchowych uszkodzanych na różnych poziomach dla procesu uczenia się na dźwięki. Oryginalnym elektrofizjologicznym wynikiem było wykazanie procesu uczenia się na bodźce w jednej półkuli (*split brain*) u kotów po przecięciu wszystkich spoidel międzypółkulowych i skrzyżowania nerwów wzrokowych (praca wykonana w California Institute of Technology, Pasadena, prof. R. Sperry). Technika ta została przeniesiona do Pracowni w Polsce i umożliwiła rozpoczęcie nowego cyklu badań na kotach: wytwarzanie glinowego modelu padaczki lub padaczki odogniskowej techniką kindlingu i badanie wpływu wyładowań padaczkowych na proces uczenia się i pamięci. Najbardziej oryginalną koncepcją było wykazanie, że w procesie epileptogenezy techniką kindlingu hipokampa występuje ten sam rodzaj zmian kształtu potencjałów wywołanych, jaki stwierdzono w procesie uczenia się odruchu unikania. Wyszło hipotezę, że w procesie epileptogenezy, podobnie jak w procesie uczenia się i pamięci, występuje podobna trwała reorganizacja czynności neuronalnej, oparta na zjawisku neuroplastyczności. W przypadku uczenia się jest to proces „prawidłowego” zachowania się neuronów, a w epileptogenezie „patologicznego” – pod postacią nadmiernie częstych i synchronicznych wyładowań dużych populacji neuronów. Z innych badań prowadzonych w pracowni należy wymienić: badania EEG w rozwoju wszczepianego szczurom guza mózgu (z dr. T. Mandyburem) i badania EEG po podawaniu silikonu do tętnicy szyjnej królika (model zatoru, z dr. H. Wiśniewskim). W pracowni Neurofizjologii Doświadczalnej w różnych okresach pracowali: B. Bilińska, J. Chadypanagiotis, E. Dławichowska, Z. Edelwejn, J. Fink-Finowicka, A. Karliński, I. Klimowicz, J. Kowalski, O. Kwast, W. Pisarski, E. Smaga, A. Sobieszek i M. Szwed – będący współautorami publikacji, których opublikowano kilkaset.

Pracownia Elektromiograficzna, Pracownia Elektroniki Medycznej, Pracownia Potencjałów Wywołanych

Pierwsze próby badań EMG rozpoczęto w roku 1956, kiedy Klinika otrzymała nowy aparat EEG z oscyloskopem, umożliwiającym zapis potencjałów mięśniowych (fotografowanie). Jerzy Majkowski po szkoleniu w Klinice Neurologicznej Uniwersytetu Karola w Pradze opublikował w roku 1957 kilka prac o zmianach EMG w goścu pierwotnie przewlekłym, a w roku 1961 po pobycie szkoleniowym w Montrealu i Kalifornii (A. Marinacci) – monografię poświęconą elektromiografii.

Pracownia Elektromiograficzna powstała w roku 1959, po powrocie prof. Ireny Hausmanowej-Petrusewicz z pobytów szkoleniowych w Strasburgu (prof. F. Isch) i w Kopenhadze (prof. F. Buchthal). W Pracowni tej od początków jej istnienia pracowały Barbara Wąsowicz i Barbara Emeryk-Szajewska, a jako laborantka do roku 2000 Bożena Matz. W roku 1962 rozpoczęła pracę w Pracowni Aniela Kopeć, a w 1965 r. Katarzyna Rowińska-Marcińska. Pracownia dysponowała nowoczesną, jak na owe czasy, aparaturą duńską firmy DISA. Od początku wykonywano ilościowe badania EMG wg metody Buchthala, a wkrótce wprowadzono do diagnostyki elektroneuroografię. W Pracowni wykonywano badania diagnostyczne w chorobach nerwowo-mięśniowych, które stały się podstawą prowadzonych prac naukowych. Profesor Irena Hausmanowa-Petrusewicz oprócz uczestniczenia w badaniach diagnostycznych opisała obraz EMG w różnych postaciach rdzeniowego zaniku mięśni, udowodniła obecność zmian elektrofizjologicznych u nosicielek dystrofii, brała udział wraz z J. Kopciem we wprowadzeniu automatyzacji do badań EMG, była autorem i współautorem licznych prac poświęconych miopatiom i neuropatiom. Barbara Emeryk-Szajewska po dwukrotnym pobycie szkoleniowym w pracowniach w Brukseli (prof. J. Desmedt) i Uppsali (prof. E. Stålberg) wprowadziła pierwszą w Polsce nowoczesną metodę badań transmisji nerwowo-mięśniowej w miastenii, obecnie powszechnie używaną. Opracowała obraz elektrofizjologiczny i różne właściwości bloku nerwowo-mięśniowego w różnych postaciach miastenii, stwierdziła obecność zmian EMG (uchwytnych badaniem SFEMG z oceną jitteru) w remisjach miastenii. Ponadto wspólnie z J. Kopciem badała mechanizmy reorganizacji jednostki ruchowej i kompensacji w uszkodzeniach neurogennych i miogennych. K. Rowińska-Marcińska ustaliła sekwencję zmian elektrofizjologicznych w chorobie Charcota-Marie'a-Tootha, opisała ewolucję jednostki ruchowej i tworzenie się potencjałów satelitarnych w chorobach nerwowo-mięśniowych, określiła rodzaj zmian w różnych postaciach miopatii. A. Kopeć stwierdziła obecność zmian w ENG (wydłużenie latencji końcowej) w dystrofii. W roku 1972 podjęła pracę Barbara Ryniewicz, która zajęła się głównie elektromiografią dziecięcą i jej specyfiką, a w późniejszym okresie badaniami w neuropatiach i zespołach miotonicznych. W roku 1973 elektromiografią zajęła się Elżbieta Szmidt-Sałkowska, współuczestnicząc w ocenie wartości zapisu automatycznego w diagnostyce chorób nerwowo-mięśniowych. Przebyła roczny staż w pracowni w Nowym Jorku w Uniwersytecie Kolumbia. Jej głównym zainteresowaniem stały się zmiany elektrofizjologiczne w miopatiach i temu zagadnieniu poświęciła wiele prac. W roku 1992 w Pracowni zaczęła pracować Anna Kostera-Pruszczyk, zajmując się elektromiografią dziecięcą, diagnostyką miastenii i zespołów miastennicznych; po szkoleniowym pobycie w pracowni w Uppsali (prof. Stålberg) wprowadziła metodę odcinkowego badania przewodzenia nerwów obwodowych. Kolejno Kierownikami pracowni EMG byli: prof. Irena Hausmanowa-Petrusewicz 1959-1988, Barbara Emeryk-Szajewska 1989-2004, K. Rowińska-Marcińska 2005-2006, E. Szmidt-Sałkowska od 2006 do chwili obecnej. W ostatnim okresie podjęły pracę w pracowni: Małgorzata Gawel, Anna Potulska-Chromik i Marta Lipowska. W Pracowni powstało 13 doktoratów i 2 habilitacje. Opublikowano ponad 200 prac, zarówno w piśmiennictwie krajowym, jak i zagranicznym. Pracownia zajmuje się również dydaktyką: odbywają się stale 3-miesięczne szkolenia indywidualne dla lekarzy rozpoczynających pracę w neurofizjologii, będące podstawą do otrzymania licencji

i wykonywania samodzielnie badań. Ponadto organizowane są kursy szkoleniowe dla lekarzy specjalizujących się w neurologii i kursy doskonalące dla lekarzy pracujących już w neurofizjologii.

W roku 1962 Jerzy Kopeć zorganizował pierwszą w Polsce **Środowiskową Pracownię Elektroniki Medycznej (EM)**, której celem była ścisła współpraca Kliniki Neurologicznej, Neurochirurgicznej, Okulistycznej i Laryngologicznej w badaniach elektrofizjologicznych. Jednocześnie współpracowano z Instytutem Informatyki Politechniki Warszawskiej i opracowano wspólnie minikomputer ANOPS, dzięki któremu w roku 1968 wprowadzono do badań klinicznych wspólnie z Pracownią EEG i EMG metodę somatosensorycznych i słuchowych potencjałów wywołanych oraz podjęto prace nad automatyzacją elektromiografii. W pracowni EM pracowało 3 inżynierów informatyków, 1 fizyk-statystyk oraz 2 techników. Kilka lat potem wyodrębniono **Pracownię Potencjałów Wywołanych**. Badania potencjałów słuchowych zainicjował prof. Majkowski, potencjały somatosensoryczne wykonywali początkowo Aniela Kopeć i Jerzy Kopeć, a potencjały wzrokowe Jacek Kowalski. W latach 80. XX w. pracę nad potencjałami słuchowymi podjęła Beata Zakrzewska-Pniewska, która obecnie jest Kierownikiem tej pracowni. Wprowadziła ona metodę badań potencjałów wegetatywnych. W pracowni tej pracują również Monika Nojszewska i Anna Potulska-Chromik. W pracowni opracowywano zagadnienie zaburzeń potencjałów pniowych w neuropatiach demielinizacyjnych oraz w chorobach neurodegeneracyjnych, znaczenie diagnostyczne potencjałów wzrokowych w stwardnieniu rozsianym, badano zaburzenia wegetatywne w różnych chorobach zwyrodnieniowych układu nerwowego.

Pracownia Biochemiczna

Pracownia pod nazwą Pracowni Chemiczno-Mikroskopowej istniała w Klinice od lat 20. XX w., zorganizowana przez ówczesnego Kierownika Kliniki prof. K. Orzechowskiego. Po wojnie początkowo była to pracownia ogólnoanalityczna z pełnym zakresem badań. Od około 1960 r. wprowadzana była stopniowo coraz szersza diagnostyka biochemiczna chorób nerwowo-mięśniowych: określano aktywność enzymów i izoenzymów we krwi, w izolowanych leukocytach i w tkance mięśniowej, wprowadzono badania molekularne dystrofiny do diagnostyki dystrofii Duchenne'a i Beckera. Wdrożono enzymatyczne badania krwi i białek w mięśniu (m.in. dystrofiny) w wykrywaniu nosicielstwa dystrofii mięśniowej postępującej. Rozszerzono też badanie płynu mózgowo-rdzeniowego, m.in. o elektroforezę białek. Początkowo w Pracowni pracowali mgr Maria Tomczyk-Kolińska, dr Jerzy Kościelniak, dr Stefan Niewiarowski, a badaniem cytologii płynu mózgowo-rdzeniowego zajmował się doc. Marian Strumień. W roku 1958 podjęła pracę w pracowni dr Irena Niebrój-Dobosz, która prowadziła ją aż do 2000 r. Pracę kliniczną z pracą w pracowni łączyli lekarze: Leokadia Hetnarska, Krzysztof Czyżewski, Katarzyna Nowicka, Zygmunt Jamrozik, Małgorzata Kominek, Katarzyna Sieradzan. Ponadto zatrudnieni byli magistrowie: Alicja Górecka i Mirosława Łukasik. Tematyka naukowa dotyczyła głównie chorób nerwowo-mięśniowych, a przede wszystkim dystrofii Duchenne'a. Opracowywano: 1) zagadnienie zaburzeń metabolizmu ustrojowego, głównie spalań końco-

wych; 2) zmiany enzymatyczne we krwi i ich wykorzystanie w diagnostyce chorych i u nosicieli; 3) charakterystykę dystrofiny w mięśniach u chorych na dystrofię w modelu doświadczalnym tej choroby u myszy mdx i u nosicieli; 4) określenie mechanizmów odpowiedzialnych za hiperenzymię u chorych i w modelu doświadczalnym u myszy mdx. W ostatnim okresie wdrożono również badania w stwardnieniu zanikowym bocznym i neuropatiach, określające przeciwciała przeciwko m.in. gangliozydom, aminokwasy pobudzające (w trakcie leczenia Rilutekiem) oraz określające działanie wolnych rodników na rdzeń kręgowy. Na podstawie badań wykonanych w pracowni zostało zakończonych 5 doktoratów i 1 habilitacja. Ponadto uzyskane wyniki prezentowano na wielu zjazdach krajowych oraz międzynarodowych i publikowano w piśmiennictwie polskim i obcojęzycznym. Aktualnie w Pracowni Neurobiochemii pracują magiŝtrowie Mirosława Łukasik, Anna Królikowska oraz lekarze: Zygmunt Jamrozik, Piotr Janik, Magdalena Kuźma-Kozakiewicz.

Pracownia Histopatologii i Histochemii Mięśni i Nerwów Obwodowych

W roku 1959 powstała wyodrębniona z pracowni neuropatologii przez prof. Hannę Jędrzejowską i dr Zofię Kamieniecką Pracownia Histopatologiczna, oceniająca biopsje mięśni szkieletowych w chorobach nerwowo-mięśniowych. W 1961 r. po odejściu doc. E. Osetowskiej kierownictwo Pracowni objęła H. Jędrzejowska. Do prac w pracowni włączyły się w tym czasie A. Fidziańska i H. Strugałska. W 1965 r. wprowadzone zostają nowe techniki badawcze – mikroskop elektronowy. A. Fidziańska rozpoczyna badania ultrastrukturalne prawidłowej i patologicznie zmienionej komórki mięśniowej. W 3 lata później do badań nad strukturą mięśnia dołącza E. Sawicka. W roku 1971 dr Hanna Drac rozpoczyna badania nad strukturą nerwu obwodowego, a w latach 1973-1974 dr Anna Kamińska zaczyna badania histopatologiczne, a następnie ultrastrukturalne nad mięśniem doświadczalnie odnerwionym, regenerującym i starzejącym się (szczury). W roku 1979 uzyskuje na podstawie przeprowadzonych badań doświadczalnych stopień doktora nauk medycznych. W 1978 roku prof. H. Jędrzejowska opuszcza Pracownię i obejmuje kierownictwo Kliniki Neurologicznej II Wydziału Lekarskiego, a Kierownikiem Pracowni zostaje A. Fidziańska. Przez kilka lat w Pracowni byli zatrudnieni: Z. Dietrich-Rap i J. Finowicka-Walczyńska, co zaowocowało ich doktoratami. Tematyka prowadzonych prac obejmowała szereg zagadnień związanych ze specyfiką mięśnia szkieletowego: opracowano procesy dojrzewania mięśnia płodu ludzkiego, jego unerwienia, dojrzewania komórek ruchowych rogu przedniego rdzenia kręgowego u człowieka, proces zaprogramowanej śmierci (apoptozy) komórek mięśniowej i ruchowej u człowieka. Opracowano strukturę mięśnia w wielu miopatiach wrodzonych, strukturalnie swoistych, zapalnych. Określono rodzaj zmian w strukturze nerwów obwodowych w procesach demielinizacyjnych, zwyrodnienia aksonalnego, opracowano nieprawidłowości architektury nerwu w schorzeniach genetycznych. W latach 1960-1980 na materiale Pracowni opublikowano 44 prace, w okresie 1980-2000 na podstawie badań histopatologicznych, immunohistochemicznych i ultrastrukturalnych opublikowano 83 prace. W okresie 1959-1988 powstało w Pracowni 6 prac doktorskich i 2 habili-

tacyjne, a w latach 1990-2007 jedna praca habilitacyjna i jedna praca doktorska. Od 2000 r. Kierownikiem Pracowni jest prof. Anna Kamińska, pełniąca jednocześnie funkcję Kierownika wszystkich pracowni naukowych i diagnostycznych Kliniki, zlokalizowanych w Bloku D SPCSK. W ostatnim okresie opublikowano cykl prac na temat miopatii z gromadzeniem desminy u dorosłych oraz we współpracy z National Institute of Health (USA) przeprowadzono korelacje kliniczno-genetyczne w tej grupie chorych. Ponadto dokonano (dr Aleksandra Nadaj-Pakleza) podsumowania obrazu morfologicznego i klinicznego rzadkich miopatii, takich jak miopatia wrodzona z dysproporcją typów (*congenital fiber type dysproportion*) oraz miopatia typu *multi-minicore*. Prowadzone są również badania nad morfologią mięśnia w miopatiach mitochondrialnych, zapalnych oraz w dystrofii miotonicznej (DM-1 i DM-2).

Pracownia Neuroradiologiczna

Pracownia Neuroradiologiczna została utworzona w roku 1963. Jej powstanie znacznie poprawiło diagnostykę i leczenie chorych, a ponadto było ważne ze względów praktycznych. Pracownią od początku jej powstania kierowała dr n. med. Barbara Stroińska-Kuś, po kilku latach dołączyła dr Danuta Filipczak. Współpracowano z Zakładem Radiologii, w którym dr n. med. R. Rajszyś i dr n. med. Renata Szamowska opisywali rutynowe zdjęcia klatki piersiowej, czaszki i kręgosłupa. Najważniejszym wprowadzonym wówczas badaniem była arteriografia mózgowa, którą wykonywano na półautomatycznym seriografie wykonanym przez prywatną firmę. Takich seriografów używano zresztą w tych czasach w całym kraju, co wydaje się obecnie niemożliwe, kiedy sprzęt i technika radiologiczna są na bardzo wysokim poziomie. Mimo tego otrzymywano bardzo dobre zdjęcia fazy tętniczej, przejściowej i żyłnej, co było ważne w diagnostyce chorób naczyniowych i guzów mózgu – nie było wówczas badania tomografii komputerowej ani NMR. Ważnym diagnostycznie badaniem była wykonywana w miastennii dla uwidocznienia grasicy pneumomediastinografia, dziś wyparta przez tomografię komputerową śródpiersia. Wykonywano też odemę czaszkową i mielografię, w owych czasach niezmiernie ważne badania, które obecnie dzięki TK i NMR przeszły właściwie do historii. W tym czasie w Pracowni zaczął pracować dr med. Zbigniew Tomankiewicz, który wykonywał wraz z lekarzami zatrudnionymi w Pracowni badanie arteriograficzne. Oprócz pracy usługowej prowadzone były też badania naukowe, które zaowocowały 25 pracami drukowanymi w czasopiśmie polskich i obcojęzycznych. Materiał naukowy Pracowni stanowił podstawę pracy doktorskiej i habilitacyjnej Barbary Stroińskiej-Kuś. W 1980 r. prof. Barbara Stroińska-Kuś została Ordynatorem Oddziału Neuroradiologicznego w nowo wybudowanym Szpitalu Bródnowskim, a dr D. Filipczak jej zastępcą. Od 1980 r. Pracownię prowadził dr n. med. Zbigniew Tomankiewicz. Po przeniesieniu Kliniki Neurologicznej do CSK przy ul. Banacha (1986 r.), diagnostyka neuroradiologiczna została w całości przejęta przez nowoczesny Zakład Radiologii tego szpitala.

Pracownia Neuroultrasonografii

Powstała prawie całkowicie od zera na początku lat 90. XX wieku. Zaczynaliśmy od prostego badania przepływów w tętnicach szyjnych metodą tzw. ślepego Dopplera. Następnie z grantu KBN zakupiono pierwszy aparat do przezczaszkowej ultrasonografii Dopplera (TCD). Prawdziwym pionierem neuroultrasonografii w Klinice był dr Jerzy Mieszkowski, po kilku latach dołączył do niego dr Paweł Gołębiwski, a następnie dr Bartłomiej Piechowski-Jóźwiak. W ostatnich latach dołączyli do nich rezydenci: Marcin Żach, Szymon Owsiak i Piotr Szczudlik. Jako pierwszy ośrodek w Polsce wprowadziliśmy metodę TCD do wykrywania obecności drożnego otworu owalnego (PFO) oraz jako badanie potwierdzające stan śmierci mózgu. W ostatnich latach metoda duplex Doppler wykorzystywana jest w diagnostyce zwężeń i rozwarstwień tętnic szyjnych i kręgowych, a także do monitorowania wyników leczenia przezskórnej angioplastyki z wszczepieniem stentu u pacjentów ze zwężeniem tętnicy szyjnej. W pracowni powstały już dwa doktoraty oraz wiele oryginalnych publikacji opisujących wyniki naszych badań.

Oddział Udarowy powstał jeszcze w dawnej siedzibie Kliniki w roku 1960, liczył 20 łóżek i był przeznaczony do diagnostyki i leczenia chorób naczyniowych mózgu. Miał znacznie liczniejszą obsadę pielęgniarską i rehabilitacyjną niż pozostałe oddziały dla zapewnienia chorym stałej kontroli i opieki. Dysponował kilkoma respiratorami, co w tych czasach nie było częste, był załączkiem późniejszego OION-u. Lekarze i ordynatorzy zmieniali się rotacyjnie, ale najdłużej pracował na tym Oddziale dr n. med. Zbigniew Tomankiewicz. Po przeniesieniu Kliniki do CSK AM (1986 r.) Oddział Udarowy liczy 27 łóżek, lekarze i ordynatorzy pracują również w systemie rotacyjnym. Powstał również odrębny Oddział OION liczący 7 łóżek, zaopatrzony w nowoczesny sprzęt i aparaturę, pozwalające na leczenie chorych z niewydolnością oddechową przebiegu przełomów miastenicznych, zespołu Guillaina-Barrégo i innych chorób nerwowo-mięśniowych oraz na prowadzenie intensywnej terapii u chorych z ciężkimi udarami mózgu.

Oddział Neuropediatryczny

Ogólny Oddział Neuropediatryczny został stworzony w późnych latach 50. XX w. W roku 1960 oddział ten został ukierunkowany na choroby nerwowo-mięśniowe, zgodnie z zainteresowaniami Kliniki. Jego Ordynatorem została Janina Prot, która pełniła tę funkcję do 1969 r. do wyjazdu do USA. Na Oddziale pracowali ponadto: Barbara Badurska-Modrzycka, Ewa Chełmicka, Krystyna Jezierska, a po kilku latach dołączyła do nich Anna Fidziańska. W roku 1969 Ordynatorem została Barbara Badurska. W roku 1972 zaczęła pracować na Oddziale Barbara Ryniewicz, która po śmierci Barbary Badurskiej w roku 1993 przejęła funkcję Ordynatora. Na Oddziale zajmowano się diagnostyką i leczeniem dzieci z chorobami nerwowo-mięśniowymi. Istnienie i rozwój wielu pracowni, przede wszystkim Pracowni EMG, Biochemicznej, Histopatologii Mięśni i Nerwów Obwodowych oraz współpraca z ośrodkami zajmującymi się genetyką molekularną umożliwiły pełną i nowoczesną diagnostykę neuromiologiczną. Katamneza chorych była zapewniona dzięki pracy Poradni Dzie-

cięcej i Poradni Chorób Mięśni. Praca naukowa koncentrowała się na opracowaniu klinicznej klasyfikacji rdzeniowego zaniku mięśni, wyodrębnieniu niektórych nowych postaci miopatii wrodzonych, np. *cap disease*, ustalaniu korelacji kliniczno-genetycznych w neuropatiach rodzinnych. Opracowywano przebieg kliniczny i diagnostykę w różnych postaciach dystrofii mięśniowej, pracowano nad wykrywaniem nosicieli w dystrofii typu Duchenne'a. Oceniano metody leczenia miopatii zapalnych i neuropatii nabytych. Przeprowadzono na dużym materiale analizę kliniczną i ocenę leczenia w miastении dziecięcej. Zajmowano się również diagnostyką i leczeniem zespołów miotonicznych. Materiał chorych hospitalizowanych na Oddziale był podstawą 8 doktoratów i 2 habilitacji. Ponadto publikowano liczne prace w piśmiennictwie krajowym i zagranicznym. Bardzo rozległa jest też działalność szkoleniowa oddziału: stale odbywają się szkolenia indywidualne neurologów dziecięcych i genetyków w zakresie chorób nerwowo-mięśniowych, pracownicy Oddziału biorą udział w licznych ogólnopolskich kursach szkoleniowych. Od 1992 r. w Oddziale tym pracuje dr Anna Kostera-Pruszczyk, która obecnie jest Ordynatorem Oddziału Neuropediatrycznego.

Dzisiejsza Katedra i Klinika Neurologii

Jest największą kliniką neurologiczną w Polsce i jedną z największych w Unii Europejskiej. Liczy 83 łóżek szpitalnych i pracuje w niej na stałym zatrudnieniu 28 lekarzy, w tym 23 specjalistów neurologów. Dodatkowo w ramach Polikliniki SPCSK prowadzimy 9 specjalistycznych poradni przyklinicznych dla pacjentów ambula-

Ryc. 23. Młode asystentki Kliniki (początek XXI wieku). Od lewej: A. Podlecka, J. Zajączkowska, A. Kaliszek, M. Lipowska.

toryjnych. Rocznie w Klinice hospitalizowanych jest około 2500 chorych z całego kraju, a w ramach Polikliniki udzielanych jest przeszło 10 000 konsultacji neurologicznych. Kierownik Kliniki (prof. H. Kwieciński) od 10 lat pełni funkcję Konsultanta Krajowego w dziedzinie neurologii. Klinika pełni rolę wyspospecjalistycznego ośrodka referencyjnego w zakresie: chorób nerwowo-mięśniowych, intensywnej terapii neurologicznej, chorób neuronu ruchowego i neurodegeneracyjnych, stwardnienia rozsianego, udarów mózgu i migreny. Jest jedynym ośrodkiem w Polsce, który dysponuje pełnym zapleczem diagnostycznym w zakresie chorób nerwowo-mięśniowych.

Klinika należy do czołowych ośrodków naukowych naszej uczelni, w rankingu naukowym jednostek od przeszło dziesięciu lat klasyfikowana jest w pierwszej dziesiątce kategorii A. Prowadzone są w niej zajęcia dydaktyczne dla studentów WUM z wszystkich wydziałów medycznych oraz szkolenie podyplomowe dla lekarzy. W anonimowej ankiecie studenci corocznie oceniają bardzo wysoko poziom prowadzonych zajęć w Katedrze i Klinice Neurologii.

Aktualne dane dotyczące działalności Katedry i Kliniki oraz jej obecny skład osobowy dostępne są na stronie internetowej: <http://www2.wum.edu.pl/neurologia1>, poniżej podajemy jedynie najważniejsze informacje.

Skład osobowy Katedry i Kliniki Neurologii

Kierownik – prof. dr hab. n. med. Hubert Kwieciński.

Zastępca Kierownika: Prof. dr hab. n. med. Anna Kamińska.

- Adiunkci WUM – dr n. med. Jacek Bojakowski, dr n. med. Izabela Domitrz, dr n. med. Hanna Drac, dr n. med. Dorota Dziewulska, dr n. med. Zygmunt Jamrozik, dr n. med. Piotr Janik, dr n. med. Anna Kostera-Pruszczyk, dr n. med. Jacek Kowalski, dr n. med. Anna Łusakowska, dr n. med. Elżbieta Szmidt-Sałkowska, dr n. med. Beata Zakrzewska-Pniewska.
- Asystenci – dr n. med. Magdalena Kuźma-Kozakiewicz, lek. Marta Lipowska (ryc. 23), lek. Aleksandra Podlecka-Piętowska, dr n. med. Anna Potulska-Chromik.
- Asystenci na etatach SPCSK – dr n. med. Anna Domżał-Stryga, dr n. med. Małgorzata Gawel, dr n. med. Monika Nojszewska, lek. Andrzej Opuchlik, lek. Martyna Sitek, lek. Beata Szyluk, lek. Justyna Zajączkowska.
- Rezydenci – dr n. med. Anna Macias, lek. Szymon Owsiań, lek. Piotr Szczudlik, lek. Krystyna Gospodarczyk-Szot.
- Sekretariat – Teresa Woźniak, Małgorzata Wielechowska (dydaktyka).
- Pielęgniarka oddziałowa – mgr Dorota Ruba.

Struktura organizacyjna Kliniki

■ Oddziały

- Oddział Neurologii Ogólnej – 39 łóżek, Ordynator – dr Z. Jamrozik, pododdział SM – dr B. Zakrzewska-Pniewska.
- Oddział Udarowy – 27 łóżek, Ordynator – dr A. Domżał-Stryga.
- Oddział Intensywnej Opieki Neurologicznej (OION) – 7 łóżek, Ordynator – dr A. Opuchlik.
- Pododdział Neurologii Dziecięcej – 10 łóżek, ordynator – dr A. Kostera-Pruszczyk.

■ Poradnie

- Poradnia Neurologiczna.
- Poradnia Chorób Mięśni.
- Poradnia Neuropediatria.
- Poradnia Chorób Układu Pozapiramidowego.
- Poradnia Stwardnienia Rozsianego.
- Poradnia Bólów Głowy.
- Poradnia Przeciwpadaczkowa.
- Poradnia Chorób Naczyniowych Mózgu.
- Poradnia Choroby Alzheimerera.

■ Pracownie naukowo-diagnostyczne Kliniki

- Pracownia Morfologii Mięśni i Nerwów Obwodowych – Kierownik – prof. Anna Kamińska.
- Pracownia Neurofizjologii Klinicznej – Kierownik – dr Elżbieta Szmidt-Sałkowska.
- Pracownia Neurobiochemii – Kierownik – dr Magdalena Kuźma-Kozakiewicz.
- Pracownia Neuropatologii – Kierownik – dr Dorota Dziewulska.
- Pracownia Neurogenetyki – Kierownik – dr Anna Łusakowska.
- Pracownia Neurolustrasonografii – Kierownik – prof. Hubert Kwieciński.
- Pracownia Rehabilitacji i Fizykoterapii – Kierownik – dr Anna Radwańska.
- Pracownia Neuropsychologii i Neurologopedii – Kierownik – mgr Beata Pilczuk.

Na rycinie 24 przedstawiono Zespół Kliniki w 2008 r.

Podziękowania: autorzy tego opracowania bardzo dziękują panu dr. Jackowi Bojakowskiemu za przygotowanie zdjęć i ich opisów oraz pani Małgorzacie Wielechowskiej za przygotowanie materiałów archiwalnych.

■ PIŚMIENNICTWO

1. Bogaert (van) L.: *La Vie Du Professeur Opalski*, Neuropatologia Polska, 1965, 3, 217-220.
2. Celma-Panek J.: *Warsaw Medical Academy. History, the Present Day*, Medical Academy (ed.), Warszawa 1983.
3. Herman E.: *Neurologzy polscy*, PZWL, Warszawa 1958.

4. Herman E.: *Profesor Adam Opalski jako kolega*, Neurologia, Neurochirurgia i Psychiatria Polska, 1965, 15, 17-18.
5. Herman E.J.: *Życie neurologiczne w Warszawie w okresie międzywojennym*, Neurologia, Neurochirurgia Polska, 1979, 29, 423-427.
6. Jakimowicz W.: *Dorobek naukowy profesora Adama Opalskiego*, Neurologia, Neurochirurgia i Psychiatria Polska, 1965, 15, 7-15.
7. Kistelska-Nielubowiczowa H.: *Profesor Adam Opalski jako człowiek, lekarz i wychowawca młodzieży*, Neurologia, Neurochirurgia i Psychiatria Polska, 1965, 15, 1-5.
8. Kistelska-Nielubowiczowa H.: *Z dziejów neurologii polskiej*, Neurologia, Neurochirurgia Polska, 1996, 30, 347-358.
9. *Dzieje nauczania medycyny i farmacji w Warszawie (1789-1950)*, pod red. M. Łyskanowskiego, A. Stapińskiego, A. Śródka, PZWL, Warszawa 1990.
10. *Dzieje uczelni medycznych w Warszawie w latach 1944-1960*, pod red. J. Manickiego, PZWL, Warszawa 1968.
11. Mossakowski M.J.: *Adam Opalski jako neurolog i neuropatolog*, Neuropatologia Polska, 1984, 22, 457-469.
12. Mossakowski M.J.: *Wspomnienie pośmiertne o profesor Helenie Nielubowiczowej*, Neurologia, Neurochirurgia Polska, 1997, 31, 1053-1058.
13. *Złota Księga Polskiej Medycyny*, pod red. K. Pikonia, Helion, Gliwice 2002.
14. *Wkład Warszawskiej Akademii Medycznej do rozwoju kadry naukowo-dydaktycznej w PRL*, pod red. J. Tatonia, Warszawska Akademia Medyczna, Warszawa 1975.
15. Gąsecki A.P., Kwieciński H.: *On the legacy of Joseph Babinski*, Eur Neurol 1995, 35, 127-130.
16. Skalski J.H.: *Joseph Jules Francois Felix Babinski (1857-1932)*, J Neurol 2007, 254, 1140-1141.
17. Schutta H.S.: *The trouble with eponyms*, Arch Neurol 2005, 62, 1784-1785.
18. Prattico F., Perfetti P.: *Frey's syndrome*, NEJM 2006, 355, 66.

Na następnej stronie. **Ryc. 24. I rząd siedzą od lewej:** Beata Zakrzewska-Pniewska, Barbara Emeryk-Szajewska, Dorota Dziewulska, Elżbieta Szmidt-Sałkowska, Dorota Ruba, Anna Maria Kamińska, Hubert Kwieciński (Kierownik Kliniki), Katarzyna Rowińska-Marcińska, Jacek Kowalski, Barbara Ryniewicz, Anna Kostera-Pruszczyk. **II rząd stoją od lewej:** Marta Lipowska, Anna Macias, Justyna Zajęczkowska, Anna Potulska-Chromik, Monika Nojszewska, Magdalena Kuźma-Kozakiewicz, Jacek Bojakowski, Małgorzata Gawęł, Anna Domżał-Stryga. **III rząd stoją od lewej:** Szymon Owsiak, Andrzej Opuchlik, Bartłomiej Piechowski-Jóźwiak, Marcin Zach, Piotr Janik, Zygmunt Jamrozik, Dariusz Koziorowski, Anatol Mickielewicz

